

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Lauros Petkevičiūtės,
V kurso, 1 ak. gr. teisės studentės

Magistro darbas

Recidyvas ir jo reikšmė bausmių skyrimui

Recidivism and its impact on sentencing

Vadovas: Asist. dr. Paulius Veršekys

Recenzentas: Vyr. lekt. dr. Audrius Juozapavičius

Vilnius

2024

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama recidyvo, kaip baudžiamosios teisės instituto, samprata, požymiai, jo teisinė reikšmė, reglamentavimas nacionaliniuose bei užsienio valstybių teisės aktuose. Analizuojamos specialiojoje literatūroje pateiktos nuomonės dėl šio teisinio instituto reguliavimo ir suteikiamos reikšmės, teismų praktikos recidyvo srityje bei kylančių probleminių aspektų.

Pagrindiniai žodžiai: recidyvas, recidyvistas, pavojingas recidyvas, pavojingas recidyvistas, baudžiamoji atsakomybė.

This work analyses recidivism, as an institute of criminal law, conception, features, its legal significance, regulation in national and foreign countries legal acts. It also analyses in special literature provided opinions about regulation of institute of criminal law and the provided significance, courts practice in recidivism area and problematic aspects that rises from it.

Keywords: recidivism, recidivist, dangerous recidivism, dangerous recidivist, criminal liability.

TURINYS

IŽANGA	2
1. RECIDYVO SAMPRATA, RŪŠYS IR NUSTATYMAS	5
1.1. RECIDYVO SAMPRATA.....	5
1.2. RECIDYVO RŪŠYS	6
1.3. RECIDYVO POŽYMAI.....	7
1.4. PAVOJINGO RECIDYVO POŽYMAI.....	11
1.5. RECIDYVO IR PAVOJINGO RECIDYVO ATSIKADIMO IR PABAIGOS MOMENTAS	13
2. RECIDYVO TEISINĖ REIKŠMĖ	16
2.1. RECIDYVO REIKŠMĖ IKI 2015 M. BAUDŽIAMOJO KODEKSO PAKEITIMŲ.....	17
2.2. RECIDYVO REIKŠMĖ GALIOJANČIAME BAUDŽIAMAJAME KODEKSE	22
2.2.1. RECIDYVO REIKŠMĖ ATLEIDŽIANT NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS	23
2.2.2. RECIDYVO REIKŠMĖ SKIRIANT BAUSMĘ.....	27
2.2.3. RECIDYVO REIKŠMĖ ATIDEDANT BAUSMĖS VYKDYMĄ IR ATLEIDŽIANT NUO BAUSMĖS	33
3. UŽSIENIO VALSTYBIŲ RECIDYVO AR PANAŠIŲ Į JĮ INSTITUTŲ NORMŲ APŽVALGA	36
IŠVADOS	42
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	45
SANTRAUKA	48
SUMMARY	49

IŽANGA

Temos aktualumas. Pakartotinis nusikalstamumas yra opi problema, su kuria buvo siekiama tam tikrais būdais kovoti visais laikais, visose pasaulio valstybėse. Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose toks siekis taip pat įtvirtinamas. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatoma, kad vienas iš bausmės, kaip valstybės reakcijos į uždraustos įstatymais veikos padarymą, tikslų yra paveikti asmenį, kad jis įstatymų laikytųsi ir pakartotinai nenusikalstų. Tai leidžia teigti, kad Lietuvoje recidyvinio nusikalstamumo prevencija yra svarbus uždavinys. Tačiau recidyvą skatinančios priežastys pradeda veikti tuo metu, kai asmuo yra patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn pirmą kartą ir nuteisiamas (Jurgelaitienė, 2004, p. 91). Taip yra dėl to, kad didelė dalis asmenų, kurie yra nuteisiami, galiausiai yra įkalinami laisvės atėmimo vietų įstaigose (Lietuvos respublikos baudžiamojo kodekso 27..., 2014), o įkalinimas skatina pakartotinį nusikaltimų darymą, nes laikas, asmens praleistas įkalinimo įstaigoje, ne tik atitolina jį nuo įprasto gyvenimo visuomenėje, bet ir daro didžiulę neigiamą įtaką jo asmenybei (Jurgelaitienė, 1999). Tai reiškia, kad recidyvas yra reiškinys, kurio visiškai išvengti nėra įmanoma, o tai suponuoja poreikį nustatyti tam tikras taisykles, galiojančias asmenims, kurie yra linkę į nusikaltimų darymą pakartotinai, tam kad būtų pasiekti bausmės tikslai ir toliau vykdoma recidyvinio nusikalstamumo prevencija šių asmenų atžvilgiu. Tad, norint giliau suprasti recidyvo problematiką ir jos priežastis, aktualu yra išanalizuoti šias išskirtines taisykles numatytas baudžiamajame kodekse. Prasminga šiuo atžvilgiu yra apžvelgti įtvirtintą recidyvo sampratą ir požymius, leidžiančius nustatyti, jog asmens pakartotinių veikų darymas yra teisiškai svarbus ir privalantis turėti tam tikras papildomas teises pasekmes. O norint nustatyti, kaip bausmės tikslai yra siekiami recidyvistų atžvilgiu, svarbu apžvelgti ir recidyvistams taikomas teisinių pasekmių ypatybes numatytas Lietuvos ir užsienio teisiniame reguliavime.

Darbo tikslas – apibrėžti recidyvo sampratą, kaip jis pasireiškia bei išnagrinėti ir atskleisti kokią teisinę reikšmę turi recidyvas Lietuvoje bei kitose valstybėse.

Darbo uždaviniai – tiriant nacionalinius teisės aktus ir specialiąją literatūrą išsiaiškinti recidyvo kaip baudžiamosios teisės instituto apibrėžimą, išanalizuoti jo reglamentavimą, apibūdinti recidyvo požymius ir rūšis, įvertinti recidyvo pavojingumą, atskleisti ankstesnio teisinio reguliavimo probleminius aspektus ir palyginti su dabartine situacija. Išanalizavus šią informaciją nustatyti ir atskleisti, kaip pasireiškia recidyvo teisinė reikšmė susijusi su baudžiamąja atsakomybe, bausmių skyrimu ir atleidimu nuo bausmės vykdymo ar bausmės. Taip pat, analizuojant užsienio valstybių teisės aktus ištirti kokią

reikšmę recidyvas ar į jį panašūs institutai bausmių skyrimui turi kitose valstybėse ir palyginti su situacija Lietuvoje.

Objektas – recidyvas kaip baudžiamosios teisės reiškiny, jo požymiai, rūšys, reguliavimas Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktuose ir jo teisinė reikšmė.

Tyrimo metodai. Tiriant pasirinktą objektą ir siekiant išsiskelto darbo tikslo, pirmenybė teikiama sisteminiam ir analizės metodams. Sisteminiu metodu nustatomas nacionalinėje ir užsienio valstybių teisėje egzistuojantis recidyvo instituto teisinis reglamentavimas, numatyta recidyvo samprata bei jo teisinė reikšmė. Analizės metodu gilinamasi į recidyvo požymius, rūšis, specifiką ir sukeliamas teises pasekmes. Taip pat darbe naudojamas lyginimo metodas siekiant palyginti recidyvo reguliavimą ir jo turimą reikšmę Lietuvoje ir pasirinktose užsienio valstybėse. Apibendrinimo metodas taikomas apibendrinant naudotą literatūrą, formuojant pagrindinius magistro darbo teiginius bei išvadas.

Darbo originalumas. Ankstesni moksliniai darbai recidyvo tema apima parengtus magistro darbus, straipsnius, publikacijas, mokslinę literatūrą. Recidyvui didžiausią dėmesį savo darbuose skyrė G. Jurgelaitienė. Šia tema ji yra parašiusi ne vieną straipsnį. Recidyvo samprata bei reikšmė analizuojama ir kitų autorių darbuose, tarp jų ir rengtuose magistro darbuose. Tačiau didžioji dauguma yra parašyti iki 2015 m. ir nemaža dalis jų susiję su kriminologiniais, o ne baudžiamosios teisės aspektais. Tad, mano darbo originalumas lyginant su iki 2015 m. parengtais moksliniais darbais pasireiškia tuo, kad plačiai apžvelgiamas anksčiau galiojęs recidyvo instituto reguliavimas, įvykdyti pakeitimai recidyvo srityje, juos lyginant su dabartiniu galiojančiu reguliavimu. Naujesni moksliniai darbai, parengti specifiskai recidyvo tema ir jo reikšme baudžiamajoje teisėje, apima du magistro darbus. Pirmasis yra 2018 m. rašytas magistro darbas „Recidyvas ir recidyvistas baudžiamajoje teisėje“, bei 2019 m. rašytas magistro darbas „Recidyvas ir jo reikšmė bausmių skyrimui“. Darbo originalumas lyginant su šiais darbais pasireiškia tuo, kad recidyvo reikšmę bausmės skyrimui Lietuvoje lyginsiu su recidyvo ar į jį panašių institutų sukeliama teisine reikšme Latvijoje ir Jungtinėje Karalystėje.

Svarbiausi šaltiniai. Darbe naudoti šaltiniai apėmė Lietuvos Respublikos teisės aktus, reglamentuojančius recidyvą ir ypatumus susijusius su šiuo institutu, užsienio valstybių teisės aktus, teisės mokslo teorinę literatūrą, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir žemesnių instancijų teismų praktiką. Svarbiausias iš teisės aktų – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, nes jame įtvirtinami recidyvo apibrėžimas, šio teisinio reiškinio rūšys, požymiai ir sąlygos, kurios būtinos nustatyti jo egzistavimui. Baudžiamajame kodekse taip pat atsiskleidžia recidyvo instituto ypatumai susiję su atleidimu nuo

baudžiamosios atsakomybės, bausmės skyrimu, bausmės vykdymo atidėjimu ir atleidimu nuo bausmės. Buvo analizuojamas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras (Bendroji dalis) (Abramavičius et al., 2004). Šiame komentare plačiau nagrinėjama recidyvo specifika ir kylančios teisinės atsakomybės, susijusios su recidyvu, ypatumų klausimai. Taip pat analizuotas 2015 m. kovo 19 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 27, 38, 39, 55, 56, 60, 62, 75, 179 ir 187 straipsnių pakeitimo įstatymas ir su juo susijęs Baudžiamojo kodekso 27, 38, 39, 55, 56, 60, 62, 75, 178, 179, 182, 183, 184 ir 187 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Šiuose dokumentuose atsiskleidžia anksčiau egzistavusi teisinė situacija recidyvo instituto reguliavimo tema ir įvykę pakeitimai, susiję su recidyvo sukeliama teisine atsakomybe.

1. Recidyvo samprata, rūšys ir nustatymas

1.1. Recidyvo samprata

Norint suprasti recidyvo socialinę ir teisinę reikšmę pirmiausia reikia išsiaiškinti recidyvo apibrėžimą ir išanalizuoti kaip jis apibrėžiamas Lietuvos teisinėje sistemoje. Recidyvas (lot. *recidivus*) bendrojoje kalboje reiškia tam tikro, dažniausiai negatyvaus, reiškinio pasikartojimą po to, kai jis jau atrodė esąs pranykęs (Švedas *et al.*, 2022, p. 235). Kriminologijoje recidyvas apibrėžiamas kaip pakartotinis ar daugkartinis nusikaltimų padarymas ir ši samprata apima visus nusikaltimų pakartotinumą atvejus (Jurgelaitienė, 2002, p. 54). Tuo tarpu baudžiamosios teisės recidyvo terminas yra sukonkretinamas ir jis reiškia nuteisto asmens naują nusikalstamą veiką, padarytą po šio asmens nuteisimo (Švedas *et al.*, 2022, p. 235). Šis terminas teisiniuose aktuose buvo įformintas 2000 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos respublikos Seimui priėmus įstatymą Nr. VIII-1968, kuriuo buvo patvirtintas Lietuvos respublikos baudžiamasis kodeksas ir jame buvo numatyta keletas naujų Lietuvos teisinei sistemai aspektų. Viena iš atsiradusių naujovių buvo būtent tai, kad naujajame baudžiamajame kodekse buvo tiesiogiai įtvirtinta recidyvo samprata (Jurgelaitienė, 2004, p. 90). Pastaroji buvo įtvirtinta baudžiamosio kodekso 27 straipsnio 1 dalyje. Nuo pirminės baudžiamosio kodekso redakcijos iki šiai dienai galiojančios, recidyvo apibrėžimas buvo keistas tik vieną kartą, papildant jį sąlyga dėl asmens ankstesnio nuteisimo jam esant pilnamečiui. Dabar baudžiamasis kodeksas numato, kad nusikaltimų recidyvas yra tada, kai asmuo, jau teistas už tyčinį nusikaltimą, kurį padarė būdamas pilnametis, ir jeigu teistumas už jį neišnykęs ar nepanaikintas įstatymų nustatyta tvarka, vėl padaro vieną ar daugiau tyčinių nusikaltimų. Toks asmuo yra recidyvistas. (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Pabrėžtina tai, kad nusikaltimų recidyvas kaip sąvoka iš esmės apibūdina ne pačią nusikalstamą veiką, o šią veiką padariusį asmenį. Kita vertus, nusikalstamos veikos subjektas yra požymis sudarantis nusikalstamos veikos sudėtį, tad teisiškai recidyvas gali būti suprantamas kaip požymis apibūdinantis ir nusikalstamą veiką (Švedas *et al.*, 2022, p. 235).

Taigi, recidyvas iš esmės bendrojoje kalboje reiškia negatyvaus reiškinio pasikartojimą. Krypstant į baudžiamosios justicijos sritį jis apibrėžiamas kaip pasikartojimas būtent nusikalstamų veikų. Tuo tarpu, baudžiamosios teisės kontekste recidyvo samprata yra dar labiau sukonkretinama ir numatoma tiesiogiai baudžiamajame kodekse. Pagal šią sampratą, kuri reikšminga analizuojamoje temoje, nusikaltimų recidyvas – situacija, kai asmuo, jau teistas už tyčinį nusikaltimą, kurį padarė būdamas pilnametis, ir

jeigu teistumas už jį neišnykęs ar nepanaikintas įstatymų nustatyta tvarka, vėl padaro vieną ar daugiau tyčinių nusikaltimų.

1.2. Recidyvo rūšys

Teisės moksle recidyvas yra skirstomas į keletą rūšių – faktinis recidyvas, legalusis recidyvas, specialusis recidyvas, penitencinis recidyvas (Švedas *et al.*, 2022, p. 235). Faktinio recidyvo esmę sudaro tai, kad asmuo yra nuteisiamas už nusikalstamą veiką, kai praeityje šis asmuo jau buvo teistas, nors teistumas jau išnykęs ar buvo panaikintas. Ši recidyvo forma teisine prasme reikšmės neturi, toks recidyvas yra svarbesnis kriminologijos mokslo aspektu vertinant asmenų pakartotinį nusikalstamumą, tačiau naujos nusikalstamos veikos padarymo teismo nagrinėjimo atžvilgiu šis recidyvas neturi didelės įtakos asmeniui skiriant bausmę už naujai padarytą veiką. Toks recidyvas teisme gali reikšmės turėti tik vertinant kaltinamojo asmenybę. Antroji rūšis yra legalusis recidyvas. Tai recidyvo forma apie kurią iš esmės yra kalbama šioje temoje ir kuri daro įtaką bausmės skyrimui. Legalusis recidyvas yra tokios situacijos, kuomet asmuo jau yra nuteistas už praeityje padarytą nusikalstamą veiką, tačiau teistumui neišnykus jis padaro naują nusikalstamą veiką. Dar viena teorinė recidyvo rūšis – specialusis recidyvas, panaši į legalųjį recidyvą. Šios rūšies recidyvas susideda iš kelių tapačių ar vienarūšių nusikalstamų veikų, kai viena ar kelios iš jų buvo padaryta praeityje, o kita padaroma po to, kai asmuo už ankstesnę veiką jau buvo nuteistas, tačiau tol, kol teistumas dar nėra išnykęs ar panaikintas. Šis siauresnės apimties recidyvas nors ir konkretizuoja tam tikras legaliojo recidyvo situacijas, tačiau neturi didesnės teisinės reikšmės. Penitenciniu recidyvu laikomi atvejai, kai asmuo taip pat nusikalsta pakartotinai laikotarpiu, kai jis jau buvo nuteistas, o teistumas jam dar nėra išnykęs. Šios rūšies išskirtinumas yra tai, kad penitencinio recidyvo atveju asmuo už ankstesnę nusikalstamą veiką yra nuteistas būtent laisvės atėmimo bausme (Švedas *et al.*, 2022, p. 236).

Dvi recidyvo rūšis galima išskirti tiesiogiai iš baudžiamojo kodekso 27 straipsnio teksto. Šiame straipsnyje numatančiame recidyvo apibrėžimą taip pat yra išskiriamos paprastoji recidyvo forma, kuri numatoma 1 šio straipsnio dalyje, bei pavojinga recidyvo forma, kurią apibrėžia ir kurios nustatymą detalizuoja 2-5 šio straipsnio dalys. Paprastasis recidyvas, kaip jau buvo aptarta, yra bendrai pasikartojantis nusikaltimo padarymas neišnykus ankstesniam teistumui. Tuo tarpu sudėtinga nusikaltimų recidyvo forma yra kvalifikuota recidyvo rūšis. Pavojingas recidyvas taip pat yra apibrėžiamas kaip naujo

nusikaltimo padarymas iki išnykstant ankstesniam teistumui. Tačiau, norint recidyvą priskirti pavojingo recidyvo rūšiai, ir anksčiau asmens atliktos veikos, dėl kurių yra išlikęs teistumas, ir naujai padarytos veikos turi atitikti tam tikras specifines sąlygas. Pavojingo recidyvo atveju, tai turėtų būti situacijos susijusios su nusikalstamomis veikomis patenkančiomis į dvi kategorijas – sunkūs nusikaltimai ir labai sunkūs nusikaltimai (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

Tad teisės moksle yra išskiriama įvairių rūšių recidyvas. Tokios rūšys gali apimti faktinį recidyvą, neturintį realiai pasireiškiančios reikšmės teisiųjų padarinių kontekste. Likusios trys rūšys, kurios yra išskiriamos teisės moksle, apibūdina teisiškai reikšmingas recidyvo rūšis – legalusis, specialusis ir penitencinis recidyvas. Tiesiogiai įstatyme yra numatytos dvi recidyvo rūšys – paprastasis ir pavojingas recidyvas. Šios rūšys tarpusavyje skiriasi padaromų veikų sunkumu ir kiekiu, o tai leidžia spręsti apie skirtingą šių rūšių pavojingumą.

1.3. Recidyvo požymiai

Recidyvo institutas, įtvirtintas baudžiamajame kodekse pasireiškia keliais požymiais, kurie yra privalomi nustatyti norint konstatuoti nusikaltimų recidyvo situaciją ir pripažinti asmenį recidyvistu. Šie požymiai yra tiesiogiai numatyti baudžiamojo kodekso 27 straipsnio 1 dalyje, kurios tekstinėje išraiškoje galima įžvelgti, kad nusikaltimų recidyvas pasižymi (Abramavičius et al., 2004, p. 174-175):

1. Tyčinių nusikaltimų padarymu;
2. Bent dvejais tokiais tyčiniaus nusikaltimais;
3. Šių nusikaltimų padarymu to paties asmens;
4. Nusikaltimų, kurie yra įtraukiami į nusikaltimų recidyvą ir į kuriuos atsižvelgiama sprendžiant recidyvo klausimą, padarymu asmeniui jau esant pilnamečiui;
5. Išlikusiu ankstesniu teistumu už bent vieną ankstesnį tyčinį nusikaltimą.

Pagal pirmąjį kriterijų nusikaltimai patenkantys į recidyvo sudėtį privalo būti tyčiniai. Pagal baudžiamojo kodekso 15 straipsnio 1 dalį nusikaltimas yra laikomas tyčiniu, kai jis yra padaromas tiesiogine ar netiesiogine tyčia. Šiame straipsnyje yra nurodyta, kad nusikaltimas yra laikomas padarytu tiesiogine tyčia tuo atveju, jeigu asmuo darydamas nusikaltimą suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti arba jei asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir jų norėjo. Tuo tarpu

netiesioginė tyčia yra situacijos, kai asmuo darydamas nusikaltimą suvokė pavojingą jo pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir nors jų nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tad į nusikaltimų recidyvo sudėtį nepatenka visos veikos, kurios padarytos dėl neatsargumo, nepriklausomai nuo tokios veikos padarinių. Taip pat svarbus aspektas yra tai, kad veikos privalo būti nusikaltimai ir į apimtį nepatenka baudžiamieji nusižengimai. Pagal baudžiamojo kodekso 11 straipsnį nusikaltimas yra pavojinga veika, kuri kodekse yra įtvirtinta kaip uždrausta ir už kurią yra baudžiama, ir už kurią yra numatyta galima laisvės atėmimo bausmė (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tad sprendžiant dėl recidyvo situacijos nustatymo nėra atsižvelgiama į asmens anksčiau padarytas veikas, jei jų draudžiamumą numatančiame baudžiamojo kodekso straipsnyje, nėra numatyta galimybė skirti laisvės atėmimo bausmės. Šis pirmasis kriterijus yra svarbus tuo, kad sudaro sąlygas vertinant recidyvo egzistavimo faktą atsižvelgti tik į tas veikas, kurios visų pirma įstatymo leidėjo buvo nustatytos kaip pavojingesnės ir kurių padarymas rodo didesnę asmens abejingumą, kadangi jų sukeltų neigiamų padarinių asmuo nenorėjo išvengti. Antrasis kriterijus pabrėžia tai, kad nusikaltimu, padarytu tyčia, turi būti laikomos asmens padarytos bent dvi veikos – viena padaryta anksčiau, kita vėliau. Šis punktas yra vienas esminių, kadangi norint nustatyti recidyvą, logiška jog turi būti nusikalstamų veikų pasikartojimas.

Trečioji sąlyga numato, kad tyčiniai nusikaltimai, kurie patenka į recidyvo sudėtį turi būti padaryti to paties vieno asmens. Kadangi recidyvas, kaip jau buvo minėta, yra iš esmės pati konkretų asmenį, o ne tiesiogiai veiką apibūdinanti sąvoka, tai teismas sprenddamas dėl recidyvo buvimo ar nebuvimo atsižvelgia ar konkretus asmuo praeityje yra teistas už tyčinio nusikaltimo padarymą. Šio punkto atžvilgiu reikšmės neturi tai ar asmuo ankstesnę (ankstesnes) veikas, ar naują veiką padarė vienas ar bendrininkaujant su kitais asmenimis. Teismo atsižvelgiama yra į konkrečiai kiekvieno asmens turimus teistumus ir toje pačioje byloje, nusikaltimą padarius bendrininkaujant su kitais asmenimis, recidyvas yra pripažįstamas tik tam asmeniui (asmenims), kurie atitinka visus nusikaltimų recidyvo požymius.

Pagal ketvirtąją sąlyga, nusikaltimai, kurie padaryti asmeniui dar nesulaukus aštuoniolikos metų, negali sudaryti nusikaltimų recidyvo. Tai reiškia, kad asmuo net ir turintis ankstesnius, dar neišnykusius teistumus, neatsižvelgiant į tų nusikaltimų formą, sunkumą ar kiekį, negali būti pripažįstamas recidyvistu, jeigu visi ankstesni teistumai yra kilę dėl jo veikų, kurios buvo atliktos dar jam esant nepilnamečiui. Šiuo atžvilgiu aktualu paminėti, kad svarbus šios sąlygos atžvilgiu yra būtent veikų padarymo momentas, o ne

apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo momentas (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 174). Tad net jei asmuo ir yra nuteistas nuosprendžiu, įsigaliojusių, kai jam jau buvo sukakę aštuoniolika metų, toks nusikaltimas negalės sudaryti nusikaltimų recidyvo jei pati veika buvo atlikta jam dar tokio amžiaus nesulaukus. Ši nuostata padeda užtikrinti teisingumo principą, kadangi nustatant recidyvo egzistavimą, neatsižvelgiama į veikas, kurios padarytos asmeniui neturint pakankamos socialinės brandos ir kurių padarymas dar savaime nereiškia asmens didesnio pavojingumo.

Paskutinioji būtinoji sąlyga ir bene svarbiausia, kai kalbama apie recidyvą turintį svarbią teisinę reikšmę teismo procese bei lemiantį naujos bausmės paskyrimo ypatybes, yra egzistuojantis ankstesnis, nei naujo nusikaltimo padarymo momentas, teistumas. Recidyvu gali tapti tik toks tyčinis nusikaltimas, kuris yra atliekamas vėliau nei įsigaliojo apkaltinamasis nuosprendis dėl ankstesniojo nusikaltimo, esančio recidyvo sudedamąja dalimi (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 176). Tad, sprendžiant nusikaltimų recidyvo klausimą yra būtina nustatyti, ar tyčinis nusikaltimas, už kurį asmuo teisiamas, padarytas turint ankstesnę teistumą ir nepasibaigus terminui, kada asmuo laikomas teistu (byla Nr. 2K-160/2009). Pagal baudžiamąjį kodeksą 97 straipsnio 1 dalį turinčiais teistumą laikomi už nusikaltimo padarymą nuteisti asmenys, kuriems įsiteisėjo Lietuvos Respublikos ar kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismo priimtas apkaltinamasis nuosprendis, o taip pat asmenys padarę nusikaltimą ne Europos Sąjungos valstybėje narėje ir dėl to nuteisti, tais atvejais, kai Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių pagrindu buvo gauta informacija, apie tos valstybės teismo priimtą įsiteisėjusį apkaltinamąjį nuosprendį (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Svarbu paminėti tai, kad konstatuojant nusikaltimų recidyvą nėra atsižvelgiama į nusikaltimus, kurie buvo padaryti užsienio valstybėje jei pagal Lietuvos respublikos baudžiamąjį kodeksą tokia veika nėra uždrausta kaip nusikaltimas (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 174). Tad vertinant kitoje valstybėje priimtą apkaltinamąjį nuosprendį teismas taip pat vertina ar pagal mūsų nacionalinį baudžiamąjį įstatymą tokia veikla yra laikoma pavojinga ir reglamentuota baudžiamajame kodekse kaip nusikalstama, taip užtikrinant, kad teisinė atsakomybė asmeniui nebus griežtinama nesant tam teisėto pagrindo. Teistumo terminai ir sąlygos yra numatyti to pačio straipsnio 3 dalyje. Šios dalies nuostatos numato konkretų ir išsamų sąrašą kokių atveju ir kokiam laikui asmuo laikomas turinčiu teistumą:

1. bausmės vykdymo atidėjimo atveju – laikotarpiui, kuriam šis bausmės vykdymas buvo atidėtas;
2. asmeniui padarius neatsargų nusikaltimą – tol kol bus atlikta bausmė;

3. asmeniui padarius tyčinį nusikaltimą ir realiai atlikus paskirtą bausmę – visą bausmės atlikimo laiką ir po jos atlikimo arba atleidimo nuo atlikimo dar tris metus už nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, penkis metus už sunkų nusikaltimą, aštuonis metus už labai sunkų nusikaltimą ir dešimt metų, tais atvejais, kai jie buvo pripažinti pavojingais recidyvistais arba kai laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė jiems buvo pakeista terminuoto laisvės atėmimo bausme.

6 ir 7 šio straipsnio dalyse taip pat yra numatyti teistumo išnykimo atvejai. Numatoma, kad teistumas išnyksta ir asmenys yra laikomi neteistais automatiškai, kai sueina aptarti konkretūs terminai arba, kai teismas, pasinaudodamas jam suteikta galimybe, nuteistojo prašymu, praėjus ne mažiau kaip pusei teistumo termino, teistumo laiką sutrumpina ar teistumą panaikina (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Svarbus aspektas vertinant ar asmens teistumas dar neišnykęs yra ir aptariamo straipsnio 8 dalyje numatyta taisyklė, kad nauja nusikalstama veika nutraukia teistumo išnykimo eigą ir ankstesnio teistumo išnykimo terminas skaičiuojamas nuo bausmės už naują nusikalstamą veiką atlikimo. Teismas, pagal šias sąlygas atsiradusį ir dar neišnykusį ar nepanaikintą teistumą, privalo įvertinti ir juo, kaip viena iš būtinų sąlygų, remtis nustatant, kad asmens naujai padarytą veiką galima priskirti nusikaltimų recidyvo situacijai ir asmenį laikyti recidyvistu.

Paminėtinas aspektas recidyvo ir recidyvisto nustatymo pagrindų atžvilgiu yra tai, kad baudžiamojo kodekso 27 straipsnio 1 dalyje, kartu su aptartais recidyvo nustatymo pagrindais, nurodoma, kad susidarius nusikaltimų recidyvui asmuo yra recidyvistas. Skaitant šį straipsnį galima susidaryti nuomonę, kad nusikaltimų recidyvo pagrindai savaime yra ir asmens pripažinimo recidyvistu pagrindai. Tačiau teismų praktikoje yra išsakoma šiek tiek patikslinta nuomonė. Pagal teismų praktiką, baudžiamojo kodekso 27 straipsnyje yra numatyti tik pagrindai leidžiantys asmenį pripažinti pavojingu recidyvistu, o pripažinimas recidyvistu baudžiamajame įstatyme nėra numatomas (byla Nr. 2K-293/2008). Tad, šioje dalyje aptarti pagrindai, nėra tiesioginiai asmens pripažinimo recidyvistu pagrindai. Tai yra pagrindai pripažinti asmens padarytą veiką nusikaltimų recidyvu, o tai leidžia konstatuoti, kad tokią veiką padaręs asmuo yra recidyvistas.

Išanalizavus baudžiamojo įstatymo normas, nustatančias recidyvo nustatymo sąlygas, galima daryti išvadas, kad nustatyti nusikaltimų recidyvo faktą reikalingos penkios būtinos sąlygos – tyčinių nusikaltimų padarymas, bent du tokie nusikaltimai, jie yra padaromi to paties asmens, tas asmuo nusikaltimų padarymo metu buvo pilnametis ir asmuo vėlesnio nusikaltimo padarymo metu turėjo teistumą. Šių sąlygų egzistavimas taip pat leidžia konstatuoti, kad asmuo padaręs nusikaltimą yra recidyvistas.

1.4. Pavojingas recidyvo požymiai

Kadangi jau aptarėme, kad pavojingas recidyvas yra sunkesnė recidyvo forma, tai savaime suprantama, kad norint nustatyti pavojingą recidyvą ir spręsti dėl asmens pripažinimo pavojingu recidyvistu, pirmiausia turi būti nustatytas pats nusikaltimų recidyvas, tad privaloma nustatyti esant jau aptartas paprastojo recidyvo sąlygas. Kartu su šiomis sąlygomis, pavojingo recidyvo konstatavimui reikia nustatyti ir papildomų požymių egzistavimą, leidžiantį asmenį laikyti būtent pavojingu recidyvistu. Požymiai, kuriais pasižymi pavojingas recidyvas yra padarytų nusikaltimų sunkumas ir jų konkrečios kombinacijos. Baudžiamojo kodekso 27 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad nusikaltimų recidyvas yra pavojingas, o nusikaltimus padaręs asmuo teismo gali būti pripažintas pavojingu recidyvistu, jeigu šis asmuo (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000):

1. turėdamas neišnykusį teistumą už labai sunkų nusikaltimą, padaro naują labai sunkų nusikaltimą;
2. būdamas recidyvistas, padaro naują labai sunkų nusikaltimą;
3. būdamas recidyvistas, jeigu bent vienas iš sudarančių recidyvą nusikaltimų yra labai sunkus, padaro naują sunkų nusikaltimą;
4. turėdamas tris teistumus už sunkius nusikaltimus, padaro naują sunkų nusikaltimą.

Kaip matoma, baudžiamasis kodeksas numato keturis konkrečius ir išsamius derinius, kada paprastasis recidyvas tampa pavojingu recidyvu. Teismas pagal savo nuožiūra negali susiaurinti pavojingo recidyvo rūšies taikymo apimties siauriau nei numato šis sąrašas, nekreipiant dėmesio į kurį nors nusikaltimą, taip pat kaip negali praplėsti taikymo ir įtraukti nusikaltimų siekiant konstatuoti egzistuojant šios rūšies nusikaltimų recidyvą. Bet kurio iš šių derinių egzistavimas yra pagrindas pripažinti, kad egzistuoja pavojingo recidyvo rūšis, o taip pat asmenį, padariusį šiuos nusikaltimus, pripažinti pavojingu recidyvistu (Švedas *et al.*, 2022, p. 237). Paminėtina, kad įstatymų leidėjas formuluodamas pavojingo recidyvo sąlygas prie nusikaltimų nemini kaltės formos, tačiau taip yra todėl, kad pagal baudžiamojo kodekso 11 straipsnyje įtvirtiną reguliavimą ir sunkus, ir labai sunkus nusikaltimas gali būti padaryti tik tyčine kaltės forma (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 177).

Pagrindai vertinti nusikalstamą veiką kaip pavojingą nusikaltimų recidyvą, taip pat vienu metu yra pagrindai pripažinti asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, pavojingu recidyvistu. Tad teismas sprenddamas, ar pripažinti asmenį pavojingu recidyvistu, pirmiausia privalo įvertinti pavojingo nusikaltimų recidyvo buvimą ar nebuvimą, įvertinant

ir šio straipsnio 4 dalyje numatytas sąlygas (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 177). Tai reiškia, kad teismas sprenddamas dėl pavojingo recidyvo situacijos egzistavimo neatsižvelgia į teistumą už nusikaltimus, kuriuos asmuo padarė būdamas jaunesnis negu aštuoniolikos metų, neatsargius nusikaltimus, nusikaltimus, už kuriuos teistumas yra išnykęs ar panaikintas, taip pat užsienyje padarytus nusikaltimus šio kodekso 97 straipsnio 9 dalyje numatytais atvejais, kuomet būtų pažeidžiamos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, padaryta veika pagal Lietuvos respublikos baudžiamąjį kodeksą nelaikoma nusikaltimu, asmuo nebuvo sulaukęs amžiaus, nuo kurios galima baudžiamoji atsakomybė, nepakanka gautos informacijos arba yra kitų Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nustatytų pagrindų (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Aktualu paminėti tai, kad teismas asmenį pripažinti pavojingu recidyvistu turi teisę, tačiau neturi tam pareigos. Teismo pareiga šiuo atveju apsiriboja svarstymu dėl pripažinimo, tačiau neriboja sprendimo asmenį pripažįstant ar nepripažįstant esant pavojingu recidyvistu (Švedas *et al.*, 2022, p. 237). Analizuojamo straipsnio 3 dalyje numatyta, kad teismas, priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį už paskutinį nusikaltimą, atsižvelgęs į kaltininko asmenybę, nusikalstamų ketinimų įvykdymo laipsnį, į dalyvavimo darant nusikaltimus pobūdį ir kitas bylos aplinkybes, asmenį gali pripažinti pavojingu recidyvistu (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tai reiškia, kad teismas kiekvieną kartą, atsižvelgdamas į šias aplinkybes, turi diskreciją spręsti ar asmenį pripažinti pavojingu recidyvistu. Tai kad padarytos nusikalstamos veikos yra pripažįstamos pavojingu nusikaltimų recidyvu dar savaime nereiškia, kad ir asmuo, padaręs šias veikas automatiškai bus pripažįstamas pavojingu recidyvistu (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 178). Visos šios straipsnio nuostatos ir joje numatytos sąlygos siekiant nustatyti tiek pavojingo recidyvo situacijos egzistavimą, tiek pripažinti asmenį pavojingu recidyvistu turi būti suprantama kaip visuma bendrų taisyklių. Tokia nuomonė yra išdėstoma ir teismų praktikoje, nurodant, kad šios nuostatos turėtų būti aiškinamos nuosekliai kaip visuma ir sprendžiant dėl asmens pripažinimo pavojingu recidyvistu teismas patikrina aplinkybių atitikimą bent vienai iš straipsnio 2 dalyje įtvirtintų sąlygų, o tuomet naudodamasis 3 dalyje suteikta galimybe individualiai įvertinti svarbias aplinkybes priima sprendimą dėl asmens pripažinimo pavojingu recidyvistu (byla Nr. 2K-316-1073/2018).

Išanalizavus baudžiamojo įstatymo normas, nustatančias pavojingo recidyvo nustatymo sąlygas, galima daryti išvadas, kad pavojingas recidyvas pirmiausia turi atitikti tas pačias sąlygas, kurios keliamos recidyvo nustatymui. Kartu su šiomis sąlygomis, norint recidyvą pripažinti pavojingu, turi būti nustatyta ir viena iš keturių būtinų situacijų, susijusių su padarytų nusikaltimų sunkumu. Anksčiau aptarti recidyvo konstatavimo

pagrindai ir sunkių arba labai sunkių nusikaltimų deriniai, numatyti kaip būtinos pavojingo recidyvo nustatymo sąlygos, tuo pat metu yra ir asmens pripažinimo esant pavojingu recidyvistu pagrindas. Tačiau net ir esant šiems pagrindams, pats asmens pripažinimas recidyvistu yra vertinamojo pobūdžio, tad kartu turi būti vertinamos visos svarbios aplinkybės susijusios su kaltinamojo asmenybe bei paties nusikaltimo aplinkybėmis.

1.5. Recidyvo ir pavojingo recidyvo atsiradimo ir pabaigos momentas

Nusikaltimų recidyvo nustatymas ir asmens pripažinimas recidyvistu, asmeniui, teisiamam už nusikaltimo padarymą, suteikia tam tikrą specifinį statusą, kuris sprendžiant bausmės klausimus turi svarbias teisines pasekmes. Svarbu nustatyti momentą nuo kurio atsiranda recidyvas ir kada asmuo yra laikomas recidyvistu. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies (1-98 straipsniai) komentare yra išdėstyta nuomonė apie recidyvo atsiradimo momentą, kad recidyvas yra konstatuojamas asmeniui, kai jau nuteistas už tyčinio nusikaltimo padarymą, asmuo yra pripažįstamas kaltu dėl naujo tyčinio nusikaltimo padarymo nauju teismo nuosprendžiu. Asmuo yra laikomas recidyvistu būtent nuo šios akimirkos ir tokiu atveju jam gali būti taikomos visos specifinės bausmės skyrimo nusikaltimų recidyvo atveju ypatybės numatytos baudžiamajame kodekse. Dėl asmens pripažinimo recidyvistu teismo nuosprendis nėra priimamas, todėl būtent priimame paskutiniame kaltinamajame nuosprendyje dėl pačios veikos gali būti konstatuojamas nusikaltimų recidyvo faktas, o asmuo gali būti laikomas recidyvistu (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 176). Tad, paprastojo recidyvo atvejais teismas priima apkaltinamąjį nuosprendį, kuriame yra konstatuojamas nusikaltimų recidyvas ir šis nuosprendis nustato aplinkybę jog nuteistasis asmuo yra recidyvistas. Asmuo padaręs antrą tyčinį nusikaltimą dar egzistuojant ankstesniam teistumui yra laikomas recidyvistu būtent nuo tokio teismo sprendimo, kuriame jis yra pripažįstamas kaltu dėl paskutiniojo nusikaltimo, sudarančio nusikaltimų recidyvą, padarymo. Priimdamas šį vėlesnįjį apkaltinamąjį nuosprendį teismas pritaiko ir baudžiamajame kodekse įtvirtintas ypatybes, kurios taikomos nusikaltimų recidyvo atvejais (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 176).

Teismų praktikoje laikomasi identiškos nuomonės, kad pagal baudžiamojo kodekso 27 straipsnio 1 dalies prasmę, nusikaltimų recidyvas yra konstatuojamas ir asmuo yra laikomas recidyvistu nuo to momento, kai padaro naują tyčinį nusikaltimą dar turint nepanaikintą ar neišnykusį teistumą. Atskiras teismo sprendimas, konstatuojant asmenį esant recidyvistu, yra nereikalingas, o šį teisiškai reikšmingą faktą apie kaltinamojo statusą

pakanka nurodyti priimame sprendime (byla Nr. 2K-344/2006). Paminėtina, kad motyvų, kodėl asmuo laikytinas recidyvistu, teismas neprivalo atskirai aptarti (byla Nr. 2K-353/2008). O taip pat teismų praktikoje yra išsakyta įdomi nuomonė, kad asmuo yra recidyvistas nepriklausomai nuo to, ar teismas tai pripažįsta savo sprendime, ar ne (byla Nr. 2K-459/2012). Tad svarbus aspektas recidyvisto kaip statuso įgavimo momento atžvilgiu yra ne tik tai, kad pagal teismų praktiką, šiuo klausimu joks atskiras sprendimas nėra priimamas, bet ir tai, kad egzistuojant nusikaltimų recidyvo atvejui, kaltinamasis yra laikomas recidyvistu savaime. Todėl atitinkamai galimybę konstatuoti recidyvą ir asmenį esant recidyvistu, teismas turi priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį ir jame iškart vertinti šią savybę siekiant individualizuoti bausmę bei taikyti recidyvo bausmės skyrimo ypatumus (byla Nr. 2K-7-85-303/2017).

Pripažįstant egzistuojantį pavojingą nusikaltimų recidyvą ir pripažįstant asmenį esant pavojingu recidyvistu procesas šiek tiek sudėtingesnis. Asmenį pripažįstant kaltu dėl nusikaltimo, kuris sudaro bent vieną iš baudžiamojo kodekso 27 straipsnio 2 dalyje nurodytų situacijų, pavojingas nusikaltimų recidyvas yra konstatuojamas atskirai kiekvieną kartą ir tokia recidyvo forma yra konstatuojama nuosprendyje (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 177). Norint asmenį pripažinti pavojingu recidyvistu, ši galimybė turi būti išsamiai svarstoma ir argumentuojama bei turi būti priimamas konkretus sprendimas nutartyje. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 307 straipsnio 1 dalies 5 punktas numato, kad tuo atveju, kai teismas pripažįsta kaltinamąjį pavojingu recidyvistu, toks sprendimas dėl pripažinimo privalo būti nurodomas apkaltinamojo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Akcentuotina yra tai, kad nurodant tokį sprendimą vien formalus įvardinimas ar pavojingo recidyvo sąlygų konstatavimas dar nesudaro pagrindo asmenį laikyti pripažintu pavojingu recidyvistu. Teismai priimdami tokį sprendimą turi ne tik nurodyti, bet ir pagrįsti įstatyme nurodytomis aplinkybėmis, o pats sprendimas dėl asmens pripažinimo pavojingu recidyvistu, turi būti aiškiai išdėstytas su motyvuotomis išvadomis dėl konkrečios sąlygos, nurodytos baudžiamojo kodekso 27 straipsnio 2 dalyje, pripažinimo (byla Nr. 2K-300/2012). Nuo apkaltinamojo nuosprendžio, kuriame nurodytas toks motyvuotas sprendimas, įsigaliojimo galima teigti, jog asmuo įgauna specifinę teisinę pavojingo recidyvisto statusą. Svarbus aspektas, kalbant apie pavojingam recidyvistui kylančių specifinių teisinių pasekmių momentą, yra tai, kad tame pačiame nuosprendyje negalima priimti sprendimo pripažinti asmenį pavojingu recidyvistu pirmą kartą ir kartu taikyti bausmių skyrimo pavojingam recidyvistui taisykles. Ši nuostata yra išsakoma teismų praktikoje, kurioje nurodoma, kad teismai tokiais atvejais ypatumus numatančiomis

normomis remtis negali, nes nusikaltimo padarymo metu asmuo dar nebuvo pripažintas pavojingu recidyvistu. Tokiu atveju laikoma, kad asmuo nusikaltimo padarymo metu buvo recidyvistas ir jam turi būti taikomos būtent šios kategorijos asmenims skirtos bausmių skyrimo taisyklės (byla Nr. 2K-31/2007). Tad pripažinimo pavojingu recidyvistu momentas yra ankstesnis nei jam kylančių pasekmių skiriant bausmę momentas, kadangi šiuo pagrindu griežtesnės bausmės jam kyla tik dar kartą padarius nusikaltimą, o tai vertintina teigiamai. Pagal šią taisyklę asmeniui taikoma tarsi individuali prevencija, jį pripažįstant pavojingu recidyvistu, tačiau suteikiant papildomą galimybę permąstyti savo elgesį ir po šio pripažinimo, nedarant daugiau pakartotinių nusikaltimų, išvengti žinomai gresiančių griežtesnių bausmių skyrimo taisyklių taikymo.

Tuo tarpu recidyvo ir pavojingo recidyvo pabaigos momentas yra ganėtinai akivaizdus. Nusikaltimų recidyvas pasibaigia, kai šis teistumas savaime išnyksta praėjus tam tikram laikui arba asmens teistumas yra panaikinamas už nusikaltimą, kuris yra būtinoji sudedamoji nusikaltimų recidyvo dalis. Taip pat asmens kaip recidyvisto statusas gali išnykti ir išnykus teistumui už recidyvą sudarantį nusikaltimą, kuris yra sunkiausias. Ši sąlyga egzistuoja dėl kitos baudžiamojo kodekso 97 straipsnio 8 dalyje numatytos taisyklės, kuri numato, kad asmuo yra laikomas teistu už kiekvieną nusikalstamą veiką iki to momento, kol išnyksta teistumas už sunkiausią iš šių veiklų (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 176).

Panaši situacija yra ir pavojingo recidyvisto atveju. Baudžiamojo kodekso 27 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad pavojingas nusikaltimų recidyvas pasibaigia ir asmens pripažinimas pavojingu recidyvistu netenka galios, kai asmens teistumas išnyksta savaime arba yra panaikinamas (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Paminėtina šiuo atveju yra tai, kad šis statusas žmogui išlieka gan ilgą laiką, nes pagal baudžiamojo kodekso 97 straipsnio nuostatas, pavojingi recidyvistai yra laikomi turintys teistumą ilgiausiai iš visų nuteistųjų asmenų, kadangi jų teistumas išlieka 10 metų nuo bausmės atlikimo arba atleidimo nuo bausmės atlikimo (Švedas *et al.*, 2022, p. 237). Nustatant recidyvo ar pavojingo nusikaltimų recidyvo pabaigą, priešingai nei recidyvo atsiradimo momentą, jokie procesiniai veiksmai, atskiri teismo sprendimai ar kiti teisės aktai nėra reikalingi, ir asmuo savaime nebėra laikomas recidyvistu ar pavojingu recidyvistu (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 176, 179).

Apžvelgtos informacijos pagrindu galima daryti išvadas, kad recidyvo ir pavojingo recidyvo nustatymo momentas yra svarbus siekiant nustatyti, kada pradeda veikti šių asmenų kategorijos taikomi teisiniai ypatumai. Recidyvisto ir pavojingo recidyvisto atsiradimo momentas yra panašus tuo, kad recidyvas ir pavojingas recidyvas yra

nustatomas teismui priimant apkaltinamąjį nuosprendį. Tačiau skirtumas šių asmenų atžvilgiu yra tai, kad nustačius egzistuojant recidyvą asmuo yra laikomas recidyvistu savaime, o pavojingo recidyvo atveju teismas turi įvertinti svarbias aplinkybes ir pateikti motyvuotą sprendimą dėl asmens pripažinimo ar nepripažinimo pavojingu recidyvistu. Taip pat skiriasi ir teisinių padarinių šių kategorijų asmenims kilimo momentas, kadangi recidyvistui bausmių skyrimo ypatumai gali būti taikomi iš karto, o pavojingo recidyvisto atveju specifinės bausmių skyrimo taisyklės taikomos padarius naują nusikaltimą, po tokio statuso įgijimo. Recidyvisto ir pavojingo recidyvisto kaip asmenį apibūdinančios kategorijos pabaiga yra panaši – kai išnyksta teistumas arba jis yra panaikinamas įstatymų numatyta tvarka. Skirtumas šiuo atžvilgiu pasireiškia tokio statuso trukmėje, kadangi pavojingam recidyvistui teistumas galioja ilgiausią laiką, lyginant su kitais nuteistais asmenimis.

2. Recidyvo teisinė reikšmė

Bendrieji teisės principai ir normos, numatančios bausmės paskirtį, nurodo, kad kiekvienas teismo sprendimas atitiktų bausmės paskirtį. Bausmės paskirtis mūsų teisinėje sistemoje apibrėžiama kaip siekis sulaikyti asmenis, kad jie nedarytų nusikalstamų veikų, nubausti asmenis jei jie tokias veikas padaro, atimti arba apriboti galimybę nusikalstamas veikas padaryti jau nuteistam asmeniui, paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad jie laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų bei užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Šios nuostatos suponuoja, kad asmuo turi būti baudžiamas, tačiau kad kiekviena bausmė atitiktų individualią asmens situaciją, kad ji būtų proporcinga ir teisinga.

Nusikaltimų recidyvą galima laikyti, specifine kategorija, kuri apibūdina asmenį, atlikusį valstybėje baudžiamuoju įstatymu uždraustus veiksmus daugiau nei vieną kartą. Vienas iš nurodytų bausmės tikslų yra tiesiogiai susijęs su recidyvinio nusikalstamumo prevencija, tai reiškia valstybės siekį, kad šios kategorijos asmenų būtų kuo mažiau (Jurgelaitienė, 2004, p. 93). Esant tokiai specifinei asmenų kategorijai, kyla ir poreikis numatyti specifines taisykles individualizuoti šių asmenų atsakomybę. Siekiant individualizuoti bausmių skyrimą recidyvisto kategorijos asmenims, kyla poreikis baudžiamajame kodekse įtvirtinti ir atskiras taisykles reguliuojančias baudimą už pakartotinai padarytus nusikaltimus. Tad siekiant atskleisti recidyvo institutą svarbu

analizuoti ir recidyvo teisinės pasekmes bei tokias pasekmes reglamentuojančių teisės normų reguliavimą.

2.1. Recidyvo reikšmė iki 2015 m. baudžiamojo kodekso pakeitimų

Iki 2015 m. kovo 19 d. priimtų baudžiamojo kodekso pakeitimų įstatyme įtvirtinta recidyvo samprata skambėjo taip – nusikaltimų recidyvas yra tada, kai asmuo, jau teistas už tyčinio nusikaltimo padarymą, jeigu teistumas už jį neišnykęs ar nepanaikintas įstatymų nustatyta tvarka, vėl padaro vieną ar daugiau tyčinių nusikaltimų. Toks asmuo yra recidyvistas (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000, 2015-03-01 galiojusi redakcija). Svarbus aspektas analizuojant baudžiamojo kodekso 27 straipsnio senąją redakciją yra tai, kad tiesiogiai skaitant įstatymo tekstą, nustatant egzistuojantį nusikaltimų recidyvą ir pripažįstant asmenį recidyvistu, turėjo būti atsižvelgiama ir vertinama visi asmens įvykdyti nusikaltimai, įskaitant ir tuos, kurie buvo atlikti asmeniui dar nesulaukus 18 metų amžiaus. Toks įstatymo tekstas sukėlė tam tikrą paradoksą ir iš esmės sistemiškai nederėjo su tame pačiame straipsnyje numatytais sąlygomis, kurios buvo taikomos asmenį pripažįstant pavojingu recidyvistu – tokiu atveju į nusikaltimus padarytus iki asmeniui sulaukiant pilnametystės atsižvelgiama nebuvo. Baudžiamojo kodekso komentare išdėstyta nuomonė apie šį aspektą teigiant, kad nors ir tiesiogiai komentuojamame straipsnyje nėra nurodyta, tačiau sistemiškai aiškinant baudžiamojo kodekso 27 straipsnio 1 ir 4 dalis, nusikaltimai, kuriuos asmuo padarė būdamas nepilnametis, nors ir teistumas už juos nėra nei išnykęs, nei panaikintas, negali būti laikomi sudedamąja nusikaltimų recidyvo dalimi (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 174). Tačiau, nors ir šis argumentas vertintinas teigiamai ir turi stiprų loginį pamatą, teismų praktikoje taikant šį straipsnį buvo galima išžvelgti spragų kilusių dėl baudžiamojo kodekso 27 straipsnio 1 dalyje tiesiogiai nenumatytos sąlygos draudžiančios įtraukti į vertinimą veikas, padarytas asmeniui nesukakus pilnametystės. Nors teismuose pasitaikydavo pavienių sprendimų, kuriuose buvo dėstomas tas pats argumentas dėl sisteminio aiškinimo (byla Nr. 1A-891-579-2012), tačiau kitose bylose teismas straipsnio tekstą taikė tiesiogiai, nekreipiant dėmesio į straipsnio tekstinės išraiškos logikos trūkumą. Vienas akivaizdžiausių to pavyzdžių yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis byloje Nr. 2K-369/2009. Šioje byloje nuteistasis asmuo kasaciniu skundu ginčijo, kad teismai nepagrįstai pripažino jį recidyvistu todėl, kad ankstesnių nuosprendžių priėmimo metu jis buvo nepilnametis ir naudojo jau minėtą sisteminio aiškinimo argumentą, teigdamas, kad sudėtine nusikaltimų recidyvo dalimi neturėtų būti jo ankstesni nusikaltimai, padaryti

būnant jaunesniu nei aštuoniolikos metų amžiaus. Tačiau teismo argumentai buvo, kad paskutiniąją veiką, už kurią yra teisiamas, asmuo padarė jau būdamas pilnametis, o apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nustatė egzistuojantį neišnykusį ir įstatymo nustatyta tvarka nepanaikintą teisumą, tad tai atitinka recidyvo požymius. Dėl sisteminio aiškinimo teismas pasisakė, kad šiuo atveju taikytino paprastojo recidyvo situacijoje BK 27 straipsnio 2, 3 ir 4 dalyse reglamentuojamos įstatymo nuostatos, įskaitant ir nuostatas dėl teistumo už veikas padarytas būnant nepilnamečiu, asmeniui netaikytinos, todėl teismas kaltinamąjį vertindamas kaip pakartotinai nusikaltusį asmenį klaidos nepadarė. Žemesnės instancijos teismai taip pat priimdavo panašius sprendimus – nustatomas recidyvas padarytoje veikoje, nes egzistuoja ankstesni teistumai ir teigiama, kad turėtų būti skiriama laisvės atėmimo bausmė, kurios vykdymas, taikant nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus, atidedamas paskiriant auklėjamojo pobūdžio priemones, kadangi net ir paskutinė veika, už kurią asmuo teisiamas, buvo padaryta jam dar būnant nepilnamečiu (byla Nr. N1-131-308/2013) arba nustatomas nusikaltimų recidyvas ir nepilnametis asmuo pripažįstamas recidyvistu, skiriant jam realią laisvės atėmimo bausmę (byla Nr. 1A-61-397-2010). Kitoje byloje, kurioje buvo teisiamas nepilnametis, buvo pripažinta, kad nusikaltimų recidyvo nėra ir asmuo nepripažintinas recidyvistu, tačiau motyvai apsiribojo tik tuo, kad ankstesnė jo padaryta nusikalstama veika buvo ne nusikaltimas, o baudžiamasis nusižengimas (byla Nr. 1A-160-107-2008). Šios bylos pavyzdys, neminint argumento dėl asmens amžiaus, leidžia suprasti teismų nuomonę, kad nepilnametis asmuo iš esmės gali būti laikomas recidyvistu, o jo veikos pripažįstamos nusikaltimų recidyvu. Tad teoriškai, pagrįstai teisės moksle buvo teigiama, jog į nusikaltimų recidyvo sudėtį neturėtų būti įtraukti nusikaltimai, kurie padaryti asmeniui dar būnant nepilnamečiui. Tačiau didžioji dalis teismų sprendimų priimamų visų instancijų teismuose rodo, kad realybė buvo visiškai kitokia. Teismuose ne tik buvo pripažįstami sudėtine dalimi ankstesni teistumai, už veikas padarytas asmenų iki aštuoniolikos metų, bet ir dar būdami nepilnamečiais asmenys buvo pripažįstami recidyvistais taikant jiems griežtesnes bausmių skyrimo taisykles. Pastaruoju atveju susidarydavo dviprasmiška situacija, kada asmeniui švelninama taikant nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų nuostatas, bet taip pat atsakomybė griežtinama pritaikius recidyvo institutą. Tai iš esmės nederėjo su, jau tuo metu baudžiamajame kodekse 80 straipsnyje numatytais, siekiais riboti laisvės atėmimo bausmės taikymo nepilnamečiams asmenims galimybes ir padėti nepilnamečiams asmenims pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000, 2015-03-01 galiojusi redakcija). Taip yra dėl to, kadangi griežtesnis nei būtinas nepilnamečio asmens baudimas, ypatingai jei skiriamas yra

ilgalaikis laisvės apribojimas, kuris buvo paprastai skiriamas recidyvo situacijose, tik skatina neigiamą besivystančio asmens požiūrį į valstybėje egzistuojančią sistemą bei neigiamą jo elgesį ateityje (Jurgelaitienė, 2004, p. 95). Tad ši ankstesnė baudžiamojo kodekso 27 straipsnio redakcija ypatingai kritikuotina dėl nepilnamečių klausimo konkretaus neapibrėžtumo, suteiktų pernelyg plačių galimybių griežtinti atsakomybę asmenims, nesulaukusiems 18 metų bei griežtų teisinių padarinių ateityje, kylančių asmenims, jei jie iki sulaukiantis pilnametystės padarė nusikaltimą.

38 straipsnyje buvo numatyta, kad kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius, nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas negali būti recidyvistas, pavojingas recidyvistas bei asmuo, kuris anksčiau jau buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip susitaikęs su nukentėjusiu asmeniu, jeigu nuo susitaikymo dienos iki naujos veikos padarymo praėjo mažiau nei ketveri metai (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000, 2015-03-01 galiojusi redakcija). Pagrindinė kritika šio straipsnio atžvilgiu buvo atėmimas galimybės recidyvistui susitaikyti su nukentėjusiuoju ir tokiu būdu būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės. Tokiu reguliavimu, šio straipsnio apimtyje, buvo tarsi sulyginami recidyvistas ir pavojingas recidyvistas savo pavojingumu, kadangi abiem atvejais atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius aspektu kilo vienodos pasekmės, o tai iš esmės neatitiko ne tik įstatyminio, bet ir realaus skirtingo šių kategorijų asmenų pavojingumo, kadangi pripažįstant asmenį pavojingu recidyvistu yra vertinamas jo veikos pavojingumas, o paprastojo recidyvo situacijoje recidyvo faktas nustatomas pakankamai formaliai. Tad šio straipsnio kritikos atžvilgiu svarbu paminėti ankstesnės, o taip pat dabartinės baudžiamojo kodekso redakcijos vieną iš pagrindinių trūkumų – galimybių pripažinti asmenį recidyvistu platumą. Baudžiamajame kodekse įtvirtintos taisyklės numato labai plačias galimybes asmenį pripažinti recidyvistu. Siekiant pripažinti nusikaltimų recidyvą nėra atsižvelgiama nei į recidyvo sudėtine dalimi esančių tyčinių nusikaltimų rūšis, nei pobūdį, nei sunkumo laipsnį, nei už nusikaltimą paskirtos bausmės rūšį ar dydį, nei į aplinkybę ar už ankstesnį nusikaltimą paskirta bausmė atlikta, nei stadiją kurioje daromas asmens nusikaltimas nutrūko, nei į tai ar nusikaltimai, kurie sudaro recidyvą buvo padaryti bendrininkaujant ar vieno asmens (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 174). Iš esmės yra nevertinama daug aplinkybių ir recidyvo nustatymas susideda tik iš formalaus konstatavimo, kad asmuo, iki padarant naują nusikaltimą, anksčiau jau buvo teistas už tyčinio nusikaltimo padarymą ir kad teistumas dar nėra išnykęs ar įstatymų nustatyta tvarka nėra panaikintas. Toks teisinis reglamentavimas, dėl galimybių pripažinti asmenį recidyvistu platumo, kritikuojamas teisės doktrinoje, paminint, kad jis nesuteikia teismui galimybės vertinti nei paties nusikaltimo realaus sunkumo ar pobūdžio, nei kaltininko

savybių ar kitų svarbių aplinkybių, bei nesuteikia galimybių teismui motyvuotai nepripažinti asmens recidyvistu kai tai būtų prasminga (Švedas *et al.*, 2017, p. 150). Tai sudaro prielaidas recidyvui pasireikšti labai įvairaus pobūdžio situacijomis, kaip kad atsitiktiniai ir tarpusavyje nesusiję nusikaltimai, privilegijuoti nusikaltimai ar net kartais nusikaltimai iš esmės turintys pozityvius motyvus, kurie objektyviai nesukelia pagrindo asmenį laikyti pavojingesniu visuomenės nariu ar labiau linkusiu į nusikalstamą elgesį, o taip pat gali pasireikšti sistemingu, pasikartojančiu elgesiu darant nusikaltimus, kas tikrai pagrįstai leidžia daryti išvadas apie tokio asmens nusikalstamą polinkį ir didesnę asmens pavojingumą (Lietuvos respublikos baudžiamojo kodekso 27..., 2014). Tad vis dar išlikusios per daug formalus asmens pripažinimo recidyvistu reikalavimas kėlė pagrįstų klausimų dėl baudžiamojo kodekso 38 straipsnio senosios redakcijos, kuomet dėl kartais formalus asmens statuso visais atvejais stipriai buvo suvaržomos asmens galimybės būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, net jei tai ir būtų prasminga ir naudinga ir kaltinamajam, ir nukentėjusiajam.

Baudžiamojo kodekso senosios redakcijos 56 straipsnyje buvo nustatytos konkrečios taisyklės susijusios su bausmės skyrimu recidyvistui už tyčinio nusikaltimo padarymą. Šio straipsnio pirmoje dalyje buvo numatyta, kad recidyvistui už tyčinio nusikaltimo padarymą teismas paprastai skiria laisvės atėmimo bausmę. 2 šio straipsnio dalyje numatoma, kad pavojingam recidyvistui už tyčinį nusikaltimą skiriama griežtesnė negu straipsnio sankcijoje už padarytą nusikaltimą nustatytos laisvės atėmimo bausmės vidurkis bausmė. (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000, 2015-03-01 galiojusi redakcija). Šis straipsnis stipriai kritikuotinas būtent dėl pirmojoje straipsnio dalyje nustatytos taisyklės, įtvirtinančios teismo pareigą visus asmenis atlikusius nusikaltimą kol jų teistumas nėra išnykęs siųsti į įkalinimo įstaigas. Pagal teismų praktiką ši nuostata reiškė, kad laisvės atėmimas yra recidyvistui būdinga bausmė už padarytą tyčinį nusikaltimą ir ji leidžia įgyvendinti įstatymuose numatytą bausmės paskirtį (byla Nr. 2K-162/2007). Skirti su laisvės atėmimu nesusijusią, kitokią bausmę, teismas galėjo tik išimtiniais atvejais ir tinkamai tokį sprendimą motyvavus (byla Nr. 2K-335/2008). Tačiau realus bausmės paskirties įgyvendinimo aspektas skiriant bausmes vadovaujantis šia norma buvo abejotinas. Jau aptarėme per daug plačias galimybes asmenį laikyti recidyvistu, tad svarbu paminėti, jog panašus argumentas galiojo ir šios normos atžvilgiu. Pirmasis aspektas dėl kurio buvo galima neigiamai vertinti šį straipsnį tai būtent aplinkybė, jog buvo nepagrįstai sugriežtinama atsakomybė asmenims, kurių pavojingumas, dėl itin formalus reikalavimo asmenį egzistuojant nusikaltimų pasikartojimo situacijai visada laikyti recidyvistu, ne visada atitiko paskiriamos bausmės rūšį. Tai savaime reiškia, kad tinkamai

neindividualizuojant bausmės, jos tikslai ne visada bus pasiekiami. Antrasis kritikuotinas aspektas buvo tai, kad asmeniui, dar iš esmės nebūtinai pasireiškiančiam padidintu pavojingumu ir priešišku visuomeninei tvarkai, paskiriant laisvės atėmimo bausmę ir esant poreikiui ją realiai atlikti yra skatinamas pakartotinis nusikalstamumas. Taip yra dėl to, kad recidyvinis nusikalstamumas turi penitencinę prigimtį ir jį sudaro daugiausiai nusikaltimai, padaromi asmenų, atliekančių ar atlikusių laisvės atėmimo bausmę (Jurgelaitienė, 2004, p. 93). Tad vėlgi šiuo atžvilgiu buvo susiduriama su abejotinai įgyvendinama bausmės paskirtimi, turint omenyje, kad viena iš bausmės paskirčių yra paveikti asmenis, kad jie vėl nenusikalstų (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

2015 m. kovo 19 d. Lietuvos respublikos Seimas priėmė įstatymą Nr. XII-1554, kuriuo buvo atlikti pakeitimai Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 27, 38, 39, 55, 56, 60, 62, 75, 179 ir 187 straipsniuose. Šių straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte nurodyta, kad įstatymo projekto tikslas yra patikslinti baudžiamajame kodekse numatytas bausmės skyrimo taisykles, lemiančias nepagrįstą laisvės atėmimo bausmę skyrimą ir taip subalansuoti laisvės atėmimo bausmės taikymo praktiką, tuo pačiu sumažinant šia bausme nubaustų asmenų skaičių Lietuvoje (Lietuvos respublikos baudžiamojo kodekso 27..., 2014). Pagal įstatymo projektą buvo pakeistos recidyvo institutą numatančių ir su recidyvo institutu glaudžiai susijusių įstatymų dispozicijos. Šie pakeitimai apėmė analizuojamai temai ypatingai svarbius 27, 38, 56 ir 60 straipsnius. Iš esmės įstatymų pakeitimai buvo įvykdyti keturiais aspektais – nuspręsta keičiant 27 straipsnį numatyti papildomą sąlygą, kad norint pripažinti asmenį recidyvistu, neturėtų būti atsižvelgiama į tokio asmens padarytus nusikaltimus, kurie šio asmens buvo padaryti dar iki jam sukankant aštuoniolika metų; priimtas sprendimas atsisakyti iki tol galiojusio draudimo recidyvistui būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal baudžiamojo kodekso 38 straipsnį, susitaikant su nukentėjusiuoju; nuspręsta panaikinti nepagrįstai griežtą 56 straipsnyje numatytą taisyklę, nurodančią, kad recidyvistui paprastai turėtų būti skiriama terminuoto laisvės atėmimo bausmė; kompleksiškai keičiant nuostatas, panaikinus 56 straipsnyje įtvirtintą taisyklę, recidyvas buvo įtrauktas į baudžiamąją atsakomybę sunkinančių aplinkybių sąrašą papildant 60 straipsnio 1 dalį 13 punktu „veiką padarė recidyvistas.“ (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 27 ... straipsnių pakeitimo įstatymas, 2015). Šie pakeitimai rodo, kad pati recidyvo samprata iš esmės nesikeitė kaip ir nepakito bausmių skyrimo tvarka recidyvo atveju, tačiau pokytis įvyko recidyvo sukeliamų pasekmių, parenkant bausmės rūšį, atžvilgiu (byla Nr. 2K-7-85-303/2017).

Apžvelgus baudžiamojo kodekso redakciją, galiojusią iki 2015 m. priimtų pataisų, galima teigti, kad pakankamai pagrįstai buvo galima kritikuoti tris pagrindinius pataisomis keistus straipsnius. Pirmiausia kritikuotina aplinkybė buvo tai, kad į recidyvo sudėtį buvo įtraukiami nusikaltimai, padaryti asmeniui, kuriam dar nebuvo suėjusi pilnametystė. Matoma, kad nors teoriniu pagrindu buvo bandoma taikyti sisteminių aiškinimą ir recidyvo nenustatyti tokiems asmenims, tačiau teismų praktika rodo, kad recidyvas buvo nustatoma ir asmenims, kurie turi ankstesnius teistumus už veikas padarytas būnant nepilnamečiu, o taip pat ir asmenims, vis dar esantiems nepilnamečiais. Antras kritikuotinas straipsnis buvo numatantis draudimą susitaikymo pagrindu atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės recidyvistą. Taip šio atleidimo nuo atsakomybės pagrindo kontekste buvo sulyginamas recidyvisto ir pavojingo recidyvisto pavojingumo lygis ir neatsižvelgiama į paprastojo recidyvo nustatymo prigimtį, kuri savaime nereiškia ryškaus asmens padidėjusio pavojingumo. Trečiasis kritikuotinas aspektas buvo nustatyta taisyklė įpareigojanti recidyvistui paprastai skirti terminuotą laisvės atėmimo bausmę. Šie kritikuotini aspektai buvo pakeisti 2015 m., sudarant mažesnes galimybes paskirti recidyvistui laisvės atėmimo bausmę.

2.2. Recidyvo reikšmė galiojančiame baudžiamajame kodekse

Siekiant atskleisti nusikaltimų recidyvo fakto nustatymo sukeltus teisinius padarinius ir bausmių skyrimo taisyklių ypatumus svarbu apsibrėžti, kokios pagrindinės taisyklės yra taikomos skiriant bausmes įprastais atvejais bei tai palyginti su bausmės skyrimu nustačius recidyvo ar pavojingo recidyvo situaciją.

Baudžiamojo kodekso 1 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad šis kodeksas nustato bausmes, baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemones bei priverčiamąsias medicinos priemones, taikomas asmenims padariusiems nusikalstamas veikas, o taip pat, nustato pagrindus ir sąlygas baudžiamajai atsakomybei kilti ar asmeniui būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės arba bausmės (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Iš šios nuostatos kyla baudžiamajame kodekse plačiai reglamentuoti skyriai, kuriuose numatomi, asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, galintys kilti padariniai. Pirmiausia aptariant kylančius teisiniu padarinius svarbu paminėti – tam, kad teisiniai padariniai nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui kiltų visų pirma turi būti visos sąlygos baudžiamajai atsakomybei kilti bei nebūti baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių. Kylančios baudžiamosios atsakomybės atveju teisiniai padariniai gali būti labai įvairūs – asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, bausmė jam gali būti

skiriama, o taip pat paskyrus gali būti atidedamas jos vykdymas, jam gali būti skiriamos baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonės arba taikomas priverčiamųjų medicinos priemonių institutas. Analizuojamai temai aktualiausi yra klausimai susiję su atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės, bausmės skyrimu, bausmės vykdymo atidėjimu ir atleidimu nuo bausmės. Toliau plačiau apžvelgiami bus būtent šie institutai.

2.2.1. Recidyvo reikšmė atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės

Baudžiamajame kodekse galimybė atleisti asmenis nuo baudžiamosios atsakomybės ir tokio atleidimo sąlygos yra nurodytos kodekso VI skyriuje. Analizuojant šio skyriaus straipsnius galima išvelgti, kad baudžiamajame įstatyme yra numatytos 7 konkrečios situacijos, kada asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000):

1. Asmeniui ar nusikalstamai veikai praradus pavojingumą;
2. Egzistuojant nusikaltimo mažareikšmiškumui;
3. Kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius;
4. Egzistuojant lengvinančioms aplinkybėms;
5. Asmeniui aktyviai padėjus atskleisti organizuotos grupės, teroristinės grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas;
6. Kai asmuo yra pranešėjas;
7. Laiduojant.

Jų esmę ir taikymo sąlygas svarbu aptarti siekiant išanalizuoti, kurie iš atleidimo nuo baudžiamojo atsakomybės pagrindų yra aktualūs ir galimi taikyti sprendžiant klausimus dėl recidyvisto ir pavojingo recidyvisto atsakomybės, o kurių taikyti negalima, kas lemia šios kategorijos asmenims sunkesnes teisines pasekmes.

Pirmasis galimas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas, siejamas su kaltinamojo asmens ar jo padarytos veikos pavojingumo praradimu, o šio pagrindo taikymas yra įmanomas tik tais atvejais kai veika padarymo metu buvo laikoma baustina ir pavojinga, pačios veikos baudžiamumas išlieka, bet praėjus tam tikram laikui po jos padarymo pasikeičia aplinkybės, kurios nulemia, kad veika nebėra laikoma pavojinga ir baudimas už tokią veiką būtų netikslingas ir nereikalingas (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 229). Svarbu analizuojamos temos atžvilgiu paminėti, kad baudžiamojo kodekso 36 straipsnyje numatyta galimybė atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės dėl veikos ar asmens prarasto pavojingumo, tiesiogiai nėra ribojama recidyvisto ar pavojingo

recidyvisto atžvilgiu. Tačiau paprastai, padaryti sunkūs nusikaltimai, kurie yra būtinoji sudedamoji pavojingo recidyvisto pripažinimo sąlyga, negali prarasti pavojingumo net esant faktiniam aplinkybių pasikeitimui (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 228).

Kiek panašus atleidimo nuo atsakomybės pagrindas yra nustatytas baudžiamojo kodekso 37 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės jeigu teismo įvertintų nusikaltimo požymių ypatumai leidžia daryti išvadas, kad veika atitinka nusikaltimo sudėtį, tačiau tik formaliai, o pačios veikos pavojingumas yra nedidelis (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 232). Įstatymas tiesiogiai nenurodo draudimo taikyti šį atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės visų nusikaltimų ir kaltinamųjų atžvilgiu, tačiau teismas paprastai neturėtų pripažinti mažareikšmiais nusikaltimais veikų priskirtų labai sunkaus nusikaltimo kategorijai, nes šios kategorijos nusikaltimai numatyti baudžiamajame kodekse yra patys pavojingiausi ir sunkiausi, tad abejotina, kad jos padarymo aplinkybės suteiktų galimybę tokią veiką pripažinti kaip mažareikšmę ir nepadarusią žalos įstatymo saugomoms vertybėms (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 236). Tad turint omenyje, pavojingo recidyvisto būtiną padarytų nusikaltimų sunkumą, toks atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pavojingam recidyvistui taip pat negalėtų būti pritaikytas. Tuo tarpu su paprastuoju recidyvu kitokia situacija. Nusikaltimą norint pripažinti mažareikšmiu jam reikšmės neturi nei baudžiamąją atsakomybę sunkinančios nei lengvinančios aplinkybės (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 235). Turint omenyje, kad recidyvisto statuso nustatymas nulemia būtent baudžiamąją atsakomybę sunkinančios aplinkybės – veiką padarė recidyvistas – atsiradimą, kliūčių šį atleidimo nuo atsakomybės būdą pritaikyti recidyvistui nėra.

Sekančio atleidimo nuo atsakomybės pagrindo atžvilgiu situacija yra kiek kitokia. Baudžiamojo kodekso 38 straipsnis numato teismo teisę atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės tais atvejais, kai nukentėjęs asmuo ir nusikalstamo veikos kaltininkas susitaiko. Šio pagrindo esmę sudaro būtinos sąlygos – asmuo prisipažįstą padaręs uždraustą įstatymų veiką, savanoriškai atlygina nusikalstama veika padarytą žalą ar susitarė dėl tokio atlyginimo, susitaiko su nukentėjusiu asmeniu ar tam tikro juridinio darinio atstovu ir teismas turi pagrindo manyti, kad daugiau naujų nusikalstamų veikų kaltinamasis nebedarys (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 239). Šalia šių sąlygų svarbu, kad būtų ir viena esminių nusikalstamos veikos aplinkybių – pati nusikalstama veika turi patekti į baudžiamojo nusižengimo, neatsargių arba nesunkių ar apysunkių tyčinių nusikaltimų kategoriją (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Toks reikalavimas suponuoja, kad visi asmenys padarę nusikaltimus iki apysunkio tyčinio nusikaltimo sunkumo lygio gali būti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu

(Abramavičius *et al.*, 2004, p. 238). Tai reiškia, kad galimybę atleisti nuo atsakomybės šiuo pagrindu asmenį, laikomą recidyvistu, įstatymų leidėjas riboja tik tuose pačiuose padaryto nusikaltimo sunkumo laipsnio ir įvykdytų būtinųjų sąlygų rėmuose. Tuo tarpu 38 straipsnio 2 dalyje įstatymų leidėjas yra numatęs tiesioginį draudimą šio straipsnio suteikiamą galimybę atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės taikyti pavojingam recidyvistui (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tai reiškia, kad pavojingas recidyvistas šiuo pagrindu negali būti atleidžiamas jokiais atvejais.

Baudžiamojo kodekso 39 straipsnyje numatytas dar vienas kaltinamojo atleidimo nuo atsakomybės pagrindas, kurio esmę sudaro teismui suteikiama galimybė motyvuotu sprendimu atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, kai jo padarytos nusikalstamos veikos sunkumo lygis neviršija nesunkaus tyčinio nusikaltimo, kai toks asmuo nusikalstamą veiką padarė pirmą kartą, yra nustatytos bent dvi atsakomybę lengvinančios aplinkybės, o sunkinančių aplinkybių nėra nei vienos (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tik visų šių sąlygų nustatymas suteikia galimybę teismui spręsti dėl asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 247). Tad pagal žodinę straipsnio išraišką galima suprasti, kad recidyvistui tokia atleidimo nuo atsakomybės forma negali būti taikoma, nes buvimas recidyvistu savaime yra laikoma atsakomybę sunkinančia aplinkybe ir tai jau neatitinka vienos iš būtinųjų sąlygų. Tuo tarpu pavojingo recidyvisto atveju ši atleidimo forma negalėtų būti taikoma ir dėl sąlygos, reikalaujančios, kad veika būtų padaryta pirmą kartą ir dėl nustatytų nusikaltimų sunkumo lygio, kuris nesuteikia galimybės taikyti šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formos asmenims padariusiems sunkesnius nusikaltimus negu nesunkus tyčinis nusikaltimas.

Dar viena atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formų yra nustatyta 39¹ straipsnyje. Pagal šį straipsnį atleidžiami nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti asmenys, kurie yra įtariami dalyvavus nusikalstamosiose veikose, daromose organizuotos grupės, teroristinės grupės ar nusikalstamo susivienijimo, tais atvejais kai dėl tokio dalyvavimo ar priklausymo tam tikrai asmenų grupei jis pripažįsta ir aktyviai padeda tokias padarytas veikas atskleisti (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Įdomus aspektas, kad ši atleidimo forma gali būti taikoma nepaisant to ar asmuo prisipažino ir padėjo atskleisti veikas savo noru ar tik po to kai buvo surinkta jį inkriminuojanti informacija, siekdamas išvengti griežtesnės atsakomybės (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 250). Šiame straipsnyje vieninteliai apribojimai, neleidžiantys tokio asmens atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės yra dalyvavimas tyčia nužudant kitą asmenį, aplinkybė, kad padedantis asmuo šiuo pagrindu nuo baudžiamosios atsakomybės buvo atleistas anksčiau

bei buvimas atskleidžiamų veikų vykdytojų tam tikros specifinės grupės organizatoriumi arba vadovu (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Šis atleidimo pagrindas yra pakankamai mažai ribojantis asmenų, kuriems tokia norma gali būti pritaikyta, ratą. Tad šio straipsnio pagrindu jei yra visos numatytos sąlygos, gali būti atleidžiamas tiek recidyvistas, tiek pavojingas recidyvistas (Švedas *et al.*, 2022, p. 238).

39² straipsnyje numatytas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės asmens, esančio pranešėju. Šio straipsnio pirmoje dalyje nurodytos sąlygos, kad taikant šį atleidimo pagrindą asmuo, kuris padarė baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, jei jis pripažintas pranešėju pagal Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymą, jei jis dėl padarytos savo veikos prisipažino, jei aktyviai padėjo atkleisti nusikalstamą veiką, padarytą kito asmens, o padėta atkleisti veika yra pavojingesnė nei paties padaryta, jis gali būti pagal teismo diskreciją atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Šio straipsnio 2 dalyje tiesiogiai įvardijamas draudimas atleidimo nuo atsakomybės pagrindą taikyti asmenims, pripažintiems pavojingais recidyvistais ar turintiems teistumą asmenims, kurie buvo organizatoriai padedamos atkleisti veikos (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tad ši norma, tam tikrais atvejais, kai atitinkamos visos būtinios sąlygos, gali būti pritaikyta recidyvistui, tačiau pavojingam recidyvistui ji taikoma negali būti jokiais atvejais.

Paskutinis pagrindas – atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą – yra numatytas baudžiamojo kodekso 40 straipsnyje. Pagal laidavimą atleisti nuo atsakomybės gali būti tik asmenys padarę baudžiamąjį nusižengimą arba nusikaltimą iki apysunkio tyčinio nusikaltimo sunkumo laipsnio, kuriuos savo atsakomybėn pagal laidavimą laisva valia prisiima vertas teismo pasitikėjimo asmuo (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 254). Taip pat šiame straipsnyje apibrėžtos būtinios sąlygos tokiai atleidimo nuo atsakomybės formai taikyti – kaltininkas veiką turi būti padaręs pirmą kartą, jis turi prisipažinti savo kaltę ir dėl veikos padarymo gailėtis, padarytą žalą jis atlygino arba pašalino ar įsipareigojo tai padaryti, o teismas turi pagrindo galvoti, kad žala bus atlyginta arba pašalinta, o pats asmuo nebedarys naujų nusikalstamų veikų bei laikysis įstatymų (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Atsižvelgiant į šias sąlygas, kurios būtinos norint pritaikyti minimą straipsnį, tokio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindo taikymo galimybės recidyvisto ar pavojingo recidyvisto atžvilgiu yra apribotos sąlyga – asmuo pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką, tad negali būti taikoma.

Apžvelgus baudžiamojo įstatymo normas reguliuojančias pagrindus atleisti asmenis nuo baudžiamosios atsakomybės, galima daryti išvadas, kad paprastojo recidyvo atveju

galimybės atleisti recidyvistą nuo baudžiamosios atsakomybės nėra stipriai apribotos. Recidyvisto atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, atsižvelgiant į nustatytas sąlygas, nebūtų galima tik pagal laidavimą ir dėl lengvinančių aplinkybių. Kitais pagrindais, jei recidyvistas atitinka įstatyme nustatytas sąlygas, jis gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Tuo tarpu pavojingas recidyvistas arba dėl tiesioginio numatymo įstatymo tekste, arba dėl loginio sąlygų analizavimo, negali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės. Vienintelė išimtis – pavojingą recidyvistą galima atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, kai jis aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės, teroristinės grupės ar nusikalstamo susivienijimo padarytas nusikalstamas veikas. Tad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atžvilgiu recidyvistui specifinės teisinės pasekmės kyla, tačiau nedidelės, o pavojingam recidyvistui teisinės pasekmės yra griežtos ir jis praktiškai praranda galimybę būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės.

2.2.2. Recidyvo reikšmė skiriant bausmę

Plačiausiai sureguliuotas ir aktualiausias institutas kylančių teisinių padarinių dėl padarytos nusikalstamos veikos kontekste yra bausmė ir jos skyrimas. Baudžiamajame kodekse straipsniai numatantys bausmės paskirtį, rūšis ir skyrimo taisykles įtvirtinti VII ir VIII skyriuose. Šiuose skyriuose įtvirtinta bausmių sistema sudaro gana palankias sąlygas pasiekti jau aptartus bausmės tikslus, tarp jų ir bausmės individualizavimą bei recidyvinio nusikalstamumo prevenciją (Jurgelaitienė, 2004, p. 93).

Baudžiamojo kodekso 42 straipsnyje yra numatyta konkreti ir išsami bausmių rūšių sistema. Pagal šį straipsnį asmeniui padarius nusikaltimą jam gali būti skiriamos bausmės – viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas, terminuotas laisvės atėmimas arba laisvės atėmimas iki gyvos galvos (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tuo tarpu asmeniui padarius baudžiamąjį nusižengimą gali būti visos šios minėtos bausmės išskyrus terminuotas laisvės atėmimas ar laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Analizuojant galimų skirti bausmių sąrašą nesunku pastebėti, kad baudžiamasis kodeksas numato nemažai alternatyvų, galimų skirti vietoje laisvės atėmimo – labiausiai recidyvą skatinančios bausmės (Jurgelaitienė, 2004, p. 94). Svarbu paminėti tai, kad visų šių rūšių formalus įvirtinimas bendrojoje baudžiamojo kodekso dalyje dar savaime nereiškia galimybės teismui skirti bet kurią bausmę nurodytą šiame sąrašė. Galimybės skirti tam tikrą bausmę nusikaltusiam asmeniui yra apribotos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnyje, kuriame numatytas baudžiamumas už asmens padarytą veiką, numatytą

bausmių sąrašu. Tačiau teismo diskrecija parinkti recidyvą neskatinančios bausmės nėra apribojama reikšmingai, kadangi daugumoje specialiosios dalies normų yra numatyta bent viena reali alternatyva laisvės atėmimo bausmei (Jurgelaitienė, 2004, p. 94).

Baudžiamojo kodekso 54 straipsnyje numatyta, kad teismas skiria bausmę pagal sankciją specialiosios dalies straipsnio, kuris numato atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką ir atsižvelgdamas į padarytos veikos pavojingumą, kaltės formą ir rūšį, padarytos veikos tikslus ir motyvus, stadiją, kurioje veika pasibaigė, asmens, padariusio nusikalstamą veiką, asmenybę, asmens kaip bendrininko formą ir rūšį, atsakomybę sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes bei pačia nusikalstama veika padarytą žalą (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Svarbu paminėti, jog teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad, siekiant individualizuoti bausmę, visos šios aplinkybės turi vienodą teisinę reikšmę ir nei viena iš jų neturėtų būti dominuojanti ar išskirtinė (byla Nr. 2K-7-85-303/2017). Šis straipsnis taip pat numato išimtis, kad atvejais, kai baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnyje nurodyta sankcija teismo manymu prieštarautų teisingumo principui, teismas turi teisę motyvuotai nuspręsti paskirti ir švelnesnę bausmę. Tad teismui skiriančiam bausmę suteikiama pareiga vertinti visas svarbias aplinkybes susijusias su bausmės skyrimu ir taip pat suteikiama gana plati diskrecija įvertinus šias aplinkybes, atsižvelgiant į bausmės paskirtį, parinkti jo nuomone adekvačią, proporcingą ir teisingą bausmę. Vertinamos aplinkybės, susijusios su padaryta nusikalstama veika ir ją padariusiu asmeniu, yra labai įvairiapusės. Viena iš jų, nors ir tiesiogiai baudžiamojo kodekso 54 straipsnyje neįvardinta, tačiau galima įžvelgti analizuojant kitus baudžiamojo kodekso VIII skyriaus straipsnius, detalizuojančius bausmės skyrimo taisykles, yra aplinkybė ar asmuo veiką padarė pirmą kartą, ar asmuo jau buvo teistas praeityje. Kadangi jau išanalizavus recidyvo sampratą ir jos sudėtį išsiaiškinome, kad recidyvo situacija susidaro tik asmeniui atlikus nusikaltimą, o ne baudžiamąjį nusižengimą, tikslinga bausmių skyrimo taisykles ir ypatybes lyginti apsiribojant situacijomis, kuomet asmuo yra teisiamas už padarytą nusikaltimą. Šiuo atžvilgiu gali susidaryti dvejopos situacijos – asmuo teisiamas pirmą kartą arba susidaro legaliojo, baudžiamojo kodekso 27 straipsnio 1 dalyje numatyto, recidyvo situacija kai teisiamas asmuo, kuris turi dar neišnykusį ar nepanaikintą teistumą.

Pirmą kartą teisiamo asmens situacijoje galioja visos bendrosios taisyklės, kartu su viena itin svarbia išimtimi, numatyta baudžiamojo kodekso 55 straipsnyje. Šiame straipsnyje numatyta taisyklė, kad kai asmuo yra teisiamas už neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą pirmą kartą, jam paprastai teismo turi būti skiriama bausmė, kuri yra nesusijusi su areštu ar terminuotu laisvės atėmimu. Norėdamas priimti kitokį sprendimą ir skirti su laisvės suvaržymu susijusią bausmę teismas privalo tai motyvuoti

(Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Ši taisyklė sudaro itin palankias sąlygas nusikaltusiam asmeniui neskirti bausmės susijusios su laisvės atėmimu, o tai yra recidyvinio nusikalstamumo prevencijos ir bausmių paskirties atžvilgiu vertintina teigiamai (Jurgelaitienė, 2004, p. 95).

Kai teisiamas yra asmuo turintis neišnykusį ar nepanaikintą teistumą teismas konstatuoja egzistuojantį nusikaltimų recidyvą, nustato jo rūšį ir sprendžiant dėl šių asmenų bausmės skyrimo yra taikomos specialios normos, konkrečiai reguliuojančios bausmės skyrimo ypatybes recidyvo atveju. Baudžiamojo kodekso 60 straipsnio 1 dalies 13 punktas numato, kad į išsamų, galutinį ir teismui privalomą vertinti baudžiamąją atsakomybę sunkinančių aplinkybių sąrašą yra įtraukta aplinkybė – veiką padarė recidyvistas (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tad teismas konstatuodamas recidyvą privalo jį tinkamai įvertinti išsprendžiant sunkinančios aplinkybės nustatymo ir jos įtakos bausmės skyrimui klausimą (byla Nr. 2K-7-85-303/2017). Tai reiškia, kad nustačius egzistuojantį nusikaltimų recidyvą ir savaime asmenį laikant recidyvistu automatiškai turėtų būti nustatoma ir baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė. Atkreiptinas dėmesys, kad teismui teisė spręsti dėl atsakomybę sunkinančių aplinkybių pripažinimo yra suteikiama esant tam tikroms sąlygoms – kai tokia aplinkybė nurodyta kaltinamajame akte arba kai nėra nurodyta, bet ją atitinkantys faktai aprašyti kaltinamajame akte ar prašyme pakeisti kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes (byla Nr. 2K-304-648/2019). Šios sąlygos yra svarbus garantas, užtikrinantis kaltinamojo teisę žinoti kuo jis yra kaltinamas ir jo teisę į gynybą. Tokią nuomonę galima įžvelgti ir teismų praktikoje, kurioje pažymėtina, kad teismai šių teisių turi nepažeisti, o prokuroras turi kaltinamajame akte aprašyti visas atsakomybę sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes (byla Nr. 2K-304-648/2019). Tačiau turi būti nepamirštama ir apie žmogiškosios klaidos egzistavimo galimybę. Tad teismų praktikoje nurodoma, kad klaida nenurodant konkrečiai atsakomybę sunkinančios aplinkybės, jei iš nurodytų duomenų galima daryti išvadą, kad ši aplinkybė egzistuoja, neužkerta kelio teismui, vykdant savo pareigas, priimti galutinį sprendimą dėl tokių aplinkybių buvimo ir atsakomybę sunkinančią aplinkybę konstatuoti (byla Nr. 2K-304-648/2019). Tokiais atvejais, jei informacija apie ankstesnius teistumus kaltinamajame akte buvo išdėstyta, galimas recidyvo kaip sunkinančios aplinkybės nustatymas, net ir prokurorui to prašant tik apeliacinėje instancijoje, kaltinamajam nėra netikėtas ir jo teisė į gynybą nepažeidžiama (byla Nr. 2K-231-495/2019). Svarbu paminėti ir tai, kad analizuojamame straipsnyje taip pat yra aiškiai įtvirtinti atvejai, kurios aplinkybės ir kokiais atvejais gali būti teismo nepripažįstamos kaip atsakomybę sunkinančios. Tai yra tam tikri atvejai kai veika padaryta bendrininkų grupės arba apsvaigusio asmens, bei aplinkybės,

kurios įstatyme yra numatytos kaip paties nusikaltimo sudėties požymis (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Kitų išimčių, kurios leistų nepripažinti baudžiamojo kodekso 60 straipsnyje numatytų aplinkybių sunkinančiomis, nėra (byla Nr. 2K-15-489/2019). Paminėtina tai, kad baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsniuose nėra tokios nusikalstamos veikos sudėties, į kurią patektų aplinkybė, kad veiką padarė recidyvistas, tad baudžiamasis kodeksas nenumato jokių išimčių leidžiančių teismui nustatius recidyvą jo nepripažinti atsakomybę sunkinančia aplinkybe. Tai patvirtina ir teismų praktika, kurioje nurodoma, kad nusikaltimų recidyvo nustatymas sukelia teismui pareigą tuo pačiu nuosprendžiu nustatyti sunkinančios aplinkybės egzistavimą (byla Nr. 2K-7-85-303/2017).

Kaip atsakomybė sunkinančios aplinkybės griežtina teisinės pasekmės yra numatoma baudžiamojo kodekso 61 straipsnyje. Šio straipsnio nuostatos numato, kad teismas skiriant bausmę įvertina baudžiamąją atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes bei įvertina kiekvienos iš šių aplinkybių reikšmę ir pagal tai, motyvuodamas savo sprendimą, parenka lengvesnę arba sunkesnę bausmės rūšį ir švelnesnę arba griežtesnę bausmės dydį, pradedant skaičiuoti nuo tokios bausmės vidurkio (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Svarbu paminėti, kad renkant bausmės rūšį, teismas turi vadovautis jau minėta baudžiamojo kodekso 42 straipsnyje numatyta bausmių sistema. Šioje sistemoje bausmės yra sudėliotos paeiliui pradedant švelniausia iš jų. Teismas parinkdamas bausmės rūšį, kai negalima įgyvendinti bausmės paskirties, atsižvelgiant ir į sunkinančias baudžiamąją atsakomybę aplinkybes, gali parinkti griežtesnę iš jų (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 346). Parinkęs tam tikrą bausmės rūšį teismas, vėlgi atsižvelgdamas į sunkinančių ir lengvinančių baudžiamąją atsakomybę aplinkybių egzistavimą, parenka jos dydį, kuris skaičiuojamas jį mažinant ar didinant nuo gauto rezultato padalijus sudėtą minimalų ir maksimalų atitinkamo straipsnio sankcijoje numatytus galimus bausmės dydžius (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 346). Tad teorinis bausmės skyrimo procesas numatytas baudžiamajame kodekse ir teorinėje literatūroje siejamas su paprastu matematiniu procesu – esant sunkinančiai aplinkybei skaičiuojamas bausmės aritmetinis vidurkis ir skiriama bausmė didesnė už jį. Tačiau teismų praktikoje išsakoma šiek tiek humaniškesnė nuomonė, mažiau siejama su matematinėmis formulėmis. Pagal teismų praktiką paskiriant teisingą bausmę nebūtinai pirmiausia kreipiamas dėmesys į aritmetinį sankcijoje nurodytų bausmių vidurkį, o daugiau į kruopštų įvertinimą nusikalstamos veikos ir ją padariusio asmens (byla Nr. 2K-15-489/2019). Remiantis šiomis taisyklėmis, galima daryti išvadą, kad teismas, pripažinęs, kad egzistuoja nusikaltimų recidyvo situacija ir asmenį esantį recidyvistu, turi

įvertinti kiek ši aplinkybė reikšminga ir atsižvelgiant į tai motyvuotai priimti sprendimą dėl atitinkamo bausmės rūšies ir (ar) jos dydžio griežtėjimo.

Nuo šios akimirkos recidyvistui taikomos teisinės pasekmės teoriškai griežtėja, kadangi atsakomybę sunkinančios aplinkybės parodo teismui neigiamus aspektus, apibūdinančius kaltinamąjį asmenį, o tai ne tik suteikia galimybę taikomą atsakomybę griežtinti, bet ir iš esmės dažniausiai nulemia griežtesnės bausmės paskyrimą (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 334). Kita vertus, pagal teismų praktiką, ši atsakomybę sunkinanti aplinkybė negali savaime reikšti bausmės griežtėjimo visais atvejais, ji negali būti suabsoliutinama kaip turinti išskirtinę reikšmę bausmės skyrimui. Ši aplinkybė turi būti vertinama bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų ir tikslų kontekste (byla Nr. 2K-7-85-303/2017). Tai reiškia, kad teismui nors ir yra privaloma nustatius recidyvą pripažinti egzistuojant atsakomybę sunkinančią aplinkybę – veiką padarė recidyvistas – tačiau, tuo pat metu, teismui yra suteikiamos plačios galimybės realiai įvertinti kiek tokios aplinkybės egzistavimas turėtų lemti griežtesnės bausmės recidyvistui skyrimą. Tai, kad atsakomybę sunkinančios aplinkybės, kad asmuo yra recidyvistas, nustatymas ne visada reiškia privalomai skiriamą griežtesnę bausmę nei būtų skiriama be šios aplinkybės nustatymo, patvirtina teismų praktikoje matomos nutartys. Šiose nutartyse matomos situacijos, kuomet žemesnės instancijos teismai nenustato sunkinančios aplinkybės, kad veiką padarė recidyvistas ir paskiria bausmę, o byloms patekus į aukštesnes instancijas ši aplinkybė nustatoma, tačiau konstatuojama, kad bausmė, paskirta žemesnės instancijos teismo, yra tinkama ir nėra griežtinama (byla Nr. 2K-15-489/2019). Taip pat yra matomos ir atvirkštinės situacijos, kuomet ši atsakomybę sunkinanti aplinkybė yra panaikinama, tačiau konstatuojama, kad bausmė yra tinkama ir pagrindo ją švelninti nėra (byla Nr. 2K-279-895/2017). Tad kaip matoma recidyvo nustatymas savaime nereiškia, kad bausmės rūšis ar jos dydis privalo būti griežtinamas reikšmingai ir stipriai. Visa tai atsiremia į teismui suteiktą diskreciją vertinti egzistuojančios, baudžiamąją atsakomybę sunkinančios, aplinkybės reikšmę ir vadovaujantis bendromis bausmių skyrimo taisyklėmis bei bausmės paskirtimi, parinkti asmeniui teismo nuožiūrą tinkamą bausmę.

Pavojingo nusikaltimų recidyvo atveju, pripažinus asmenį pavojingu recidyvistu, dėl jo veikų sunkumo ir dažnumo gali būti daroma išvada dėl tokio asmens didesnio pavojingumo, kas nulemia ir poreikį nustatyti griežtesnes taisykles, kurias taikomos skiriant bausmę šiam asmeniui. Būtent tokios taisyklės, kurios nulemia žymiai griežtesnius teisinius padarinius pavojingam recidyvistui, yra numatomos baudžiamojo kodekso 56 straipsnyje. Šis straipsnis numato, kad kai tyčinį nusikaltimą padaro pavojingas recidyvistas, jam turi būti skiriama griežtesnė bausmė nei vidurkis laisvės atėmimo

bausmės, kuris įtvirtintas straipsnio, už kurį asmuo yra teisiamas, sankcijoje (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Šio straipsnio taisyklės numato dvejoją atsakomybę, taikomos pavojingam recidyvistui, sugriežtėjimą – visų pirma tai reiškia, kad teismas, pripažintam pavojingam recidyvistui, turi pareigą skirti laisvės atėmimo bausmę, o taip pat ir jos dydis privalo būti didesnis nei sankcijoje numatytos bausmės vidurkis (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 314). Teismų praktikoje išreiškiama tokia pat nuomonė, kad straipsnį pavojingas recidyvas siejamas su būtinu laisvės atėmimo bausmės, viršijančios įstatymo sankcijos vidurkį, skyrimu. Tačiau pabrėžiama yra ir tai, kad pavojingo recidyvo reikšmės bausmės skyrimui negalima suabsoliutinti, bausmė viršijanti įstatymo sankcijos vidurkį, pagal bendruosius bausmės skyrimo pagrindus, gali būti skiriama bet kuriam nuteistam asmeniui (byla Nr. 2K-286-696/2016). Tad esminiais kriterijais bausmės skyrimo turėtų būti aplinkybių visuma rodanti asmens ir jo padarytos veikos pavojingumą. Kaip ir visos taisyklės, taip ir ši bausmės griežtėjimo taisyklė, negali būti be išimčių. Viena iš jų yra numatyta tame pačiame straipsnyje, kuriame nurodoma, kad vadovaujantis šio kodekso 62 straipsnyje numatytais pagrindais, pavojingam recidyvistui gali būti skiriama ir kitokia bausmė (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tokiais pagrindais laikytinos minėtame straipsnyje numatytos specifinės situacijos, susijusios su asmens savanorišku pranešimu apie nusikaltimą, prisipažinimu ir gailėjimusi dėl šios veikos atlikimo, pagalba ikiteisminio tyrimo metu, žalos atlyginimu ar pašalinimu, lengvinančių aplinkybių egzistavimu ir kitomis išskirtinėmis aplinkybėmis. Teismų praktikoje pažymima, kad ši išimtis, net ir esant visoms formalioms šio straipsnio sąlygoms, suteikia teismui teisę paskirti kitokią, švelnesnę bausmę, atsižvelgus į visas bylos aplinkybes, bet tai teismui neprivaloma (byla Nr. 2K-373/2009). Antra vertus, kitokia, nei įpareigojama baudžiamojo kodekso 56 straipsniu, bausmė gali būti skiriama remiantis teisingumo principu (Jurgelaitienė, 2004, p. 96). Ši išimtis, galiojanti visiems teisiamiems asmenims, yra numatyta baudžiamajame kodekse tiesiogiai, bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų normoje. Pagal šią taisyklę, numatytą baudžiamojo kodekso 54 straipsnio 3 dalyje, tais atvejais, kai atitinkamos bausmės paskyrimas akivaizdžiai prieštarauja teisingumo principui, teismas turi diskreciją, vadovaujantis bausmės paskirtimi ir savo sprendimą motyvuodamas, paskirti švelnesnę bausmę (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tai reiškia, kad net ir sprendžiant dėl pavojingo recidyvisto bausmės, sprendimas gali nebūti itin griežtas ir bausmė gali būti švelninama. Šios išimties egzistavimas ir jos pritaikymas atitinkančiais sąlygais atvejais yra labai pagirtinas, kadangi tokios normos pritaikymas, ypač atvejais, kai sušvelninus bausmę skiriama kitokia nei laisvės atėmimo bausmė, yra vienas iš efektyvių būdų, galinčių užkirsti kelią nusikalstamų veikų kartojimui

(Jurgelaitienė, 2004, p. 96). Tačiau nors ir pagirtinas būtų šios normos taikymas teoriniame lygmenyje, teismų praktikos, kur tokia aplinkybė būtų realiai pritaikyta pavojingam recidyvistui, nelabai pasitaiko.

Apžvelgus normas reguliuojančias bausmę, jos paskirtį ir skyrimo taisykles, galima teigti, kad paprastojo recidyvo nustatymas savaime reiškia pareigą nustatyti ir baudžiamąją atsakomybę sunkinančią aplinkybę. Tokios aplinkybės nustatymas teoriškai lemia paskyrimą griežtesnės bausmės rūšies ir (ar) didesnio bausmės dydžio, lyginant su sankcijoje numatomų bausmių vidurkiu. Tačiau teismas turi diskreciją šią sunkinančią aplinkybę vertinti ir vadovaujantis visomis bendrosiomis bausmės skyrimo normomis spręsti kiek reikšmingai teisiniai padariniai recidyvistui turėtų sunkėti ir dažnai teismų praktikoje šios aplinkybės reikšmė nėra suabsoliutinama ir pavieniui nedaro reikšmingos įtakos bausmės griežtėjimui. Tuo tarpu pavojingo recidyvisto atveju yra taikoma atskira baudžiamojo kodekso norma, kurioje numatoma, kad paprastai tokiam asmeniui turi būti taikoma laisvės atėmimo bausmė ir ji turi būti didesnė nei sankcijoje nurodytas bausmės vidurkis. Tokia norma taip pat nėra taikoma jos reikšmę bausmės skyrimui suabsoliutinus ir vertinamos visos svarbios aplinkybės. Ši norma išimtiniais atvejais, pagal teismo nuožiūra, gali būti netaikoma remiantis teisingumo principu arba išskirtinių aplinkybių, nurodytų baudžiamojo kodekso 62 straipsnyje, egzistavimo pagrindu.

2.2.3. Recidyvo reikšmė atidedant bausmės vykdymą ir atleidžiant nuo bausmės

Aktualus institutas, susijęs su specifinėmis teisinėmis pasekmėmis kylančioms nusikaltimų recidyvo ir pavojingo nusikaltimų recidyvo atvejais yra bausmės vykdymo atidėjimo ir atleidimo nuo jos taisyklės, reguliuojamos baudžiamojo kodekso X skyriuje. Baudžiamojo kodekso 75 straipsnis reguliuoja situacijas, kada nuteistam asmeniui gali būti atidėtas bausmės vykdymas. Šis institutas yra svarbus tuo, kad išreiškia humanizmo, bausmės individualizacijos, ekonomikos principus bei suteikia galimybę asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, išvengti realaus įvykdymo paskirtos bausmės, susijusios su laisvės apribojimu, jeigu teismo nuomone bausmės tikslai galėtų būti pasiekti ir be jo (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 400). Minėtame straipsnyje 1 dalyje nurodoma, kad galimybė asmeniui atidėti paskirtą arešto bausmę yra apribojama sąlyga, kad asmuo turi būti nuteistas tokia bausme pirmą kartą. Kita galimybė numatoma straipsnio 2 dalyje, kurioje įtvirtinta teismo teisė atidėti bausmės vykdymą nuo vienerių iki trijų metų asmenims, kurie nuteisti

laisvės atėmimo bausmė ir nurodomos sąlygos susijusios su nusikaltimo kaltės forma, jo sunkumu ir paskirtos bausmės dydžiu. Šios sąlygos apriboja bausmės vykdymo atidėjimą, nurodydamas, kad galimybė atidėti bausmės vykdymą egzistuoja tik asmenims, nuteistiems dėl vieno ar kelių nesunkių ar apysunkių tyčinių nusikaltimų, kai jiems paskirta laisvės atėmimo bausmė neviršija keturių metų, bei asmenims, nuteistiems dėl neatsargia kaltės forma padaryto nusikaltimo, kai jų laisvės atėmimo bausmė neviršija šešerių metų (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). 3 straipsnio dalyje numatoma ir teismo galimybė bausmės vykdymą atidėti dalinai numatant kokią dalį bausmės asmuo realiai atliks ir kuriam laikui jam bus atidėta neatliktos bausmės dalis. Šios bausmės atidėjimo formos taikymas yra taip pat apribotas panašiais kriterijais, kaip tie kurie nurodyti sprendžiant dėl bausmės vykdymo pilno atidėjimo. Tačiau šiuo atveju asmenims už atitinkamus nusikaltimus paskirta laisvės atėmimo bausmė viršija 2 dalyje numatytus terminus, o taip pat įtraukiama sąlyga, leidžianti dalinai atidėti bausmės vykdymą asmenims ir už sunkius nusikaltimus, jei tai nėra nusikaltimai žmogiškumui ar karo nusikaltimai, nėra nusikaltimai Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritoriniam vientisumui ir konstitucinei santvarkai, nėra nusikaltimai žmogaus sveikatai, žmogaus laisvei, žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, nėra nusikaltimai vaikui ir šeimai, valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, visuomenės saugumui, nėra nusikaltimai susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis bei nėra nusikaltimai dorovei (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Kaip matoma šios bausmės atidėjimo rūšies skyrimo tvarka yra labiausiai apribota.

Lyginant šio straipsnio taikymo galimybes matyti, kad tiek asmenims nusikaltusiems pirmą kartą tiek recidyvistui taikomos vienodos sąlygos. Įstatymo tekste nėra numatomas draudimas atleisti nuo laisvės atėmimo bausmės vykdymo ar dalinai atleisti nuo jos vykdymo asmenį, kuris laikomas recidyvistu jei jis atitinka kitas numatytas sąlygas. Vienintelis apribojimas recidyvisto atžvilgiu gali būti įžvelgiamas tik arešto bausmės vykdymo atidėjimo sąlygose. Taip pat, taikyti bausmės vykdymo atidėjimą kliūtimi nėra kaltininko atsakomybę sunkinančių aplinkybių egzistavimas (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 403). Tai reiškia, kad teismui nustačius jog asmuo yra recidyvistas, tačiau įvertinus visas svarbias aplinkybes, turint pagrindo manyti, kad bausmės tikslus įmanoma pasiekti ir be realaus bausmės atlikimo jis turi teisę tokį asmenį atleisti nuo bausmės ar jos dalies vykdymo. Tačiau paminėtina, kad esant baudžiamąją atsakomybę sunkinančioms aplinkybėms, o konkrečiai šiuo atveju asmeniui esant recidyvistu, teismas priimdamas sprendimą dėl bausmės vykdymo atidėjimo ar neatidėjimo turėtų tokį savo sprendimą

papildomai argumentuoti (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 403). Tokią nuomonę galima išvelgti ir teismų praktikoje, kurioje nėra paneigiama galimybė recidyvistui taikyti bausmės vykdymo atidėjimą, tačiau pabrėžiama būtinybė padaryti motyvuotą išvadą, kad bausmės tikslai tokiam asmeniui gali būti pasiekti be realaus laisvės atėmimo (byla Nr. 2K-648/2006).

Pavojingo recidyvisto atsakomybės atžvilgiu yra kiek kitokia. Nors tiesiogiai bausmės vykdymo atidėjimo taisyklės įtvirtinančiame straipsnyje nėra numatytas tiesioginis draudimas bausmės ar jos dalies vykdymą atidėti ir pavojingam recidyvistui, tačiau numatytos šios priemonės taikymas atsižvelgiant į numatytas sąlygas yra praktiškai neįmanomas. Pavojingo recidyvisto pripažinimo sąlygos, kurias aptarėme šiame darbe, yra susijusios su sunkių ir labai sunkių nusikaltimų padarymu. Komentuojamo straipsnio nuostatos numato, kad taikant bausmės atlikimo atidėjimo institutą asmuo neturi būti teistas už labai sunkaus nusikaltimo padarymą (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 401). Taip pat, įstatymas nenumato galimybės ir iš dalies atidėti bausmės vykdymo asmenims padariusiems labai sunkų nusikaltimą, o sunkių nusikaltimų atvejais, kuomet tai būtų įmanoma, apriboti paskirtos bausmės penkerių metų terminu ir labai plačiomis išimtimis, nurodant už kuriuose skyriuose numatytus sunkius nusikaltimus teisiamam asmeniui negali būti iš dalies atidedamas bausmės vykdymas. Abejonė dėl galimybės taikyti bausmės vykdymo atidėjimą pavojingam recidyvistui, padariusiam sunkų nusikaltimą, iškyla ir atsižvelgiant į tai, kad pripažįstant jį pavojingu recidyvistu už sunkų nusikaltimą turi būti atitinkamas kiekis anksčiau padarytų nusikaltimų, o tai, atsižvelgiant į analizuojamo straipsnio 4 dalies nuostatas, vargu ar leistų teismui daryti išvadą, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus pilnos paskirtos laisvės atėmimo bausmės atlikimo. Tad atsižvelgiant į sunkumą nusikaltimų, padarytų pavojingo recidyvisto, tokiam asmeniui paskirtos bausmės vykdymas negali būti atidedamas (Švedas *et al.*, 2022, p. 238), o dalinis bausmės vykdymo atidėjimas, tikėtina, pritaikytas taip pat nebus.

Analizuojamai temai aktualus institutas susijęs su atleidimu nuo bausmės yra amnestija. Baudžiamojo kodekso 78 straipsnyje numatyta, kad asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, gali būti nuo visos ar dalies bausmės atlikimo Seimo priimto amnestijos akto pagrindu (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Šis aktas yra taikomas plačiam ratui asmenų, kurie yra individualiai nurodyti amnestijos akte, o pats aktas įprastai yra susietas su tam tikrais reikšmingais valstybei įvykiais bei jo paskirtis yra realizuoti teisingumo ir humanizmo principus, bei patikslinti valstybės baudžiamąją politiką (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 420). Amnestija yra specifinis aktas, kuriame ir yra nustatomas konkretūs amnestijos pagrindai, sąlygos ir tvarka (Lietuvos Respublikos

baudžiamasis kodeksas, 2000). Tad baudžiamasis įstatymas niekaip neriboja asmenų rato kuriems taikoma amnestija. Tačiau pačioje amnestijoje kartu nurodomos grupės asmenų kuriems amnestija yra taikoma, kartu nurodant ir asmenis, kuriems ji taikoma nėra. Paprastai priimant įstatymą dėl amnestijos, nurodant asmenų kategorijas, kurioms amnestija nėra taikoma, tarp jų patenka ir pavojingų recidyvistų kategorija (Abramavičius *et al.*, 2004, p. 422). To pavyzdys yra ir paskutinis, 2018 m. lapkričio 15 d. priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas dėl amnestijos akto Nr. XIII-1640. Šiame teisės akte, numatytas platus ratas nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų rūšių, už kuriuos nuteistiems asmenims amnestija nėra taikoma. Šio įstatymo 8 straipsnyje, nurodomos specifinės nuteistųjų kategorijos, kuriems amnestija taikoma nėra. Tarp šių kategorijų, aptariamo straipsnio 8 punkte nurodyta, kad amnestijos aktas priimtas minėtuoju įstatymu nėra taikomas recidyvistam ar pavojingiems recidyvistams (Lietuvos Respublikos įstatymas dėl amnestijos akto, 2018). Tokie pavyzdžiai paprastai yra matomi Seimo priimtuose amnestijos aktuose (Jurgelaitienė, 2004, p. 93), tad nors ir įstatymų leidėjas baudžiamajame kodekse iš esmės nėra uždraudęs amnestijos pritaikyti visoms asmenų grupėms, tačiau paprastai amnestija recidyvistams ar pavojingiems recidyvistams nėra taikoma.

Apžvelgus baudžiamajame įstatyme numatytas normas, reguliuojančias bausmės vykdymo atidėjimą ir atleidimą nuo bausmės, galima teigti, kad recidyvistui bausmės vykdymo atidėjimas iš esmės galimas jei jis atitinka visas įstatymo numatytas sąlygas. Tačiau tokį asmenį atleidžiant nuo atsakomybės savo sprendimą teismas turi išsamiai argumentuoti. Tuo tarpu, pavojingam recidyvistui dėl būtinųjų sąlygų neatitikimo atidėti bausmės vykdymą nėra galima, o dalinis bausmės vykdymo atidėjimas, tikėtina, taip pat negalėtų būti pritaikomas. Atleidimo nuo bausmės klausimu teisinių pasekmių griežtėjimas recidyvo atžvilgiu yra išvelgiamas amnestijos institute. Nors tiesiogiai įstatymas amnestijos taikyti nedraudžia nei recidyvistams nei pavojingiems recidyvistams, priimti amnestijos aktai rodo, kad tokie asmenys paprastai yra įtraukiami į sąrašą asmenų, kuriems amnestija nėra taikoma.

3. Užsienio valstybių recidyvo ar panašių į jį institutų normų apžvalga

Recidyvas kaip institutas yra numatytas ne tik Lietuvoje, bet ir daugumoje užsienio valstybių, kuriose jis daugiausiai siejamas su bausmės skyrimo aspektais – kai kurios valstybės institutą vertina kaip atsakomybę sunkinančią aplinkybę arba nustato

specialiąsias bausmių skyrimo taisykles taikytinas recidyvo atveju, o kai kuriose yra numatyta ir galimybė taikyti saugumo priemonės kai susiduriama su recidyvo situacija (G. Švedas *et al.*, 2022, p. 238). Siekiant atskleisti užsienio valstybių geruosius pavyzdžius ar tam tikras ydas, bei palyginti užsienio valstybių taikomas taisykles su Lietuvoje taikomomis recidyvo situacijose taikomomis normomis, apžvelgsiu Latvijos ir Jungtinės Karalystės teisės normas, taikomas su recidyvo susijusiose situacijose.

Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 27 straipsnis nustato, kaip teisiškai jų baudžiamosios justicijos sistemoje yra apibrėžiamas recidyvas. Naudojamas nusikalstamų veikų recidyvo apibrėžimas yra ganėtinai panašus į Lietuvos nacionalinėje teisėje vartojamą apibrėžimą. Nusikalstamos veikos recidyvas apibrėžiamas kaip asmens padaroma tyčinė nusikalstama veika po tokio asmens nuteisimo už tyčinę nusikalstamą veiką padarytą anksčiau, jei naujos nusikalstamos veikos padarymo metu teistumas už tai nėra atidėtas ar išnykęs remiantis įstatymo nustatyta tvarka (Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1998). Įdomus aspektas lyginamuoju požiūriu yra tai, kad Latvijos baudžiamasis įstatymas, panašiai kaip ir Lietuvos baudžiamieji įstatymai, numato nusikalstamų veikų skirstymą į dvi grupes – nusikalstamus pažeidimus (angl. *criminal violations*) ir nusikaltimus (Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 str.). Tačiau į recidyvo apibrėžimą, priešingai nei Lietuvoje galiojančiuose įstatymuose, yra įtraukiamos abi šios kategorijos, naudojant bendrą nusikalstamų veikų terminą (angl. *criminal offence*). Skirtumas, nuo mūsų nacionalinių įstatymų yra ir tai, kad Latvijos baudžiamojoje teisėje yra tik viena bendroji recidyvo rūšis ir nėra įtvirtinta pavojingo recidyvo kategorija. Taip pat, pastebėtina, kad recidyvo institutas Latvijoje yra siejamas su pačių nusikalstamų veikų recidyvu ir nėra vartojama asmenį apibūdinanti recidyvisto sąvoka. Įdomus aspektas yra tai, kad Latvijos baudžiamojoje teisėje numatoma, kad recidyvas sudaro nusikalstamų veikų daugetą (angl. *multiplicity of criminal offences*). Tuo tarpu, Lietuvoje tai yra dvi skirtingos teisinės kategorijos.

Nusikalstamų veikų recidyvas Latvijoje yra siejamas su bausmės skyrimu (G. Švedas *et al.*, 2022, p. 238) jį, kaip ir Lietuvos teisėje, nurodant kaip atsakomybę sunkinančią aplinkybę (Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 48 str.). Į sunkinančios aplinkybes turi būti atsižvelgiama nustatant bausmės dydį (Latvijos baudžiamojo kodekso 46 str. 3 d.). Sunkinančių aplinkybių nustatymas neleidžia teismam taikyti švelnesnės nei įstatyme numatyta bausmės (Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 49 str.). Ši sąlyga kardinaliai skiriasi nuo Lietuvoje nustatytos, pagal kurią švelnesnės nei įstatyme numatyta bausmės skyrimo straipsnis gali būti taikomas net ir pavojingam recidyvistui (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 56 str.). Išimtis iš šios sąlygos – jei asmuo nesulaukęs

aštuoniolikos metų padarė veiką, už kurią įstatymas numato minimalią taikomą laisvės atėmimo bausmę, teismas gali skirti mažesnę bausmę ir tais atvejais kai nusikalstama veika padaryta sunkinančiomis aplinkybėmis (Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 661 str.). Recidyvas Latvijoje reikšmės skiriant bausmę turi ir tuo atveju kai yra skiriama bausmė po kelių nuosprendžių. Skiriant naują bausmę, kai asmuo yra neatlikęs pilnos anksčiau paskirtos bausmės, Latvijos teismai pilnai arba dalinai, prideda neatliktos bausmės dalį prie naujos bausmės (Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 51 str. 1 d.), o tais atvejais, kai yra nustatytas nusikalstamų veikų recidyvas, yra numatytas papildomas reikalavimas prie bausmės pridėti ne mažiau kaip trečdalį neatliktos bausmės (Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso 51 str. 11 d. 2 p.).

Apžvelgus Latvijoje galiojančio baudžiamojo kodekso normas galima daryti išvadas, kad bendroji recidyvo samprata ganėtinai panaši į Lietuvos baudžiamajame kodekse pateiktą recidyvo apibrėžimą. Didžiausi skirtumai tarp Lietuvos ir Latvijos recidyvo institutų yra tai, kad Latvijos baudžiamuosiuose įstatymuose numatoma tik viena recidyvo forma, ji apima visų nusikalstamų veikų, o ne tik nusikaltimų padarymą, recidyvo sampratoje nėra minimas veikas padariusio asmens amžius. Analizuojant Latvijos baudžiamajame kodekso tekstą, pastebėtina, kad recidyvas taip pat kaip Lietuvoje yra įtrauktas į atsakomybę sunkinančių aplinkybių sąrašą. Kita vertus, tokios aplinkybės egzistavimas, apžvelgiant kodekso tekstą, atrodo, nepasireiškia labai ryškiu teisinės atsakomybės pasunkėjimu.

Priešingai nei Lietuvos ar Latvijos teisinėse sistemose, Jungtinės Karalystės teisinėje sistemoje recidyvo ar į jį panašus institutas nėra tiesiogiai įvardintas ir taikomas. Tačiau, 2020 m. priimtame bausmių skyrimo įstatymo (angl. *Sentencing Act 2020*) 65 skirsnyje yra numatoma, kad asmenims, anksčiau teistiems už nusikalstamų veikų padarymą, toks ankstesnis teistumas gali turėti teisinės reikšmės (Bausmių skyrimo įstatymo statymas, 2020). Minėto skirsnio 1 dalyje numatyta, šios normos taikomos kai teismas svarsto sunkumą naujos nusikalstamos veikos, padarytos asmens turinčio vieną ar kelis aktualius (angl. *relevant*) ankstesnius teistumus. Svarbu pabrėžti, kad terminas „aktualus“, šio skirsnio kontekste reiškia, kad anksčiau padaryta nusikalstama veika laikoma nusikalstama ir antrosios veikos padarymo metu (Bausmių skyrimo įstatymo statymo 65 skirsnio 7 d.). Panašiai kaip ir Latvijos bei Lietuvos sistemose, šiame skirsnyje numatyta, kad teismas privalo laikyti atsakomybę sunkinančia aplinkybe kiekvieną aktualų ankstesnį teistumą, kuris teismo nuomone, gali būti pagrįstai tokiu laikomas. Tokiam sprendimui priimti teismas turi atsižvelgti į nusikalstamos veikos, su kuria yra susijęs aktualus ankstesnis teistumas, pobūdį ir jo reikšmę naujai nusikalstamai veikai bei įvertinti laiką, praėjusį nuo

aktualaus ankstesnio asmens nuteisimo (Bausmių skyrimo įstatymo statymo 65 skirsnio 2 d.). 3 šio skirsnio dalyje numatyta, kad teismui priėmus sprendimą ankstesnį aktualų teistumą laikyti sunkinančia aplinkybe, viešame teismo posėdyje turi būti konstatuotas toks nusikalstamos veikos pasunkėjimas. Aktualu paminėti, kad šio straipsnio apimtyje nuo pasitraukimo iš Europos Sąjungos dienos padarytų veikų atžvilgiu ankstesnis teistumas apima tik sprendimus priimtus Jungtinės Karalystės teismuose ir ankstesnius teistumus už tarnybos nusižengimus (Bausmių skyrimo įstatymo statymo 65 skirsnio 4 d.).

Aptartų taisyklių nuostatos atsispinti ir plačiau atskleidžiamos yra Jungtinės Karalystės Bausmių skyrimo tarnybos (angl. *The Sentencing Council for England and Wales*) parengtose bausmių skyrimo gairėse įsigaliojusiose 2019 m. spalio 1 d. Svarbu paminėti, kad Bausmių skyrimo taryba yra nepriklausoma, nežinybinė viešoji įstaiga, skelbianti bausmių skyrimo gaires, kurių teismai privalo laikytis, nebent nesilaikoma yra teisingumo labui (Ryan, 2022). Minėtose gairėse nurodoma, kad pirminė ankstesnių teistumų reikšmė yra tai, kiek jie parodo nusikalstamo elgesio tendencijas ir kaltinamojo reakciją į ankstesnius nuosprendžius. Nurodoma, kad paprastai reikšmingi yra teistumai kai jie yra panašaus pobūdžio. Esant kitokiam pobūdžiui nei naujos nusikalstamos veikos, ankstesni teistumai gali būti svarbūs kai jie indikuoja nuolatinį nusikalstamų veikų darymą ar situacijos eskalavimą ir (arba) nesilaikymą ankstesnių teismų sprendimų. Šių gairių viename iš punktų nurodoma, kad tais atvejais, kai ankstesnę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui už ją buvo paskirta su laisvės atėmimu nesusijusi bausmė, teismas neturėtų būtinai skirti su laisvės atėmimu susijusią bausmę ir už naują nusikalstamą veiką. Toliau gairėse dėstoma, kad situacijose apimančiose nuolatinį nusikalstamų veikų darymą, viešųjų darbų ir laisvės apribojimo ar atėmimo riba gali būti peržengiama, net jei už tokią nusikalstamą veiką, kuri buvo padaryta naujai, paprastai skiriama mažesnė bausmė. Jei šiuo atveju yra jei yra skiriama bausmė susijusi su laisvės atėmimu, ji turėtų būti proporcinga ir būti kuo mažesnė. Paminima ir tai, kad aktualių buvusių teistumų sunkinantis atsakomybę efektas su laiku mažėja. Senesni teistumai yra mažiau reikšmingi nusikaltusio asmens kaltės atžvilgiu ir mažiau tikėtina, kad jie bus lemiami leidžiantys nuspėti nusikalstamų veikų darymą ateityje. Sprendimui esant itin senam, jis paprastai turės mažai reikšmės naujai bausmės skyrimo procedūrai. Gairėse nurodoma, kad teismas turėtų atsižvelgti į laiko tarpą praėjusį nuo ankstesnio teistumo ir to priežastį. Jei yra didelis laiko tarpas tarp ankstesnio ir dabartinio teistumo arba sumažėjęs nusikalstamų veikų dažnis, tai gali reikšti, kad nusikaltėlis bandė susilaikyti nuo nusikalstamų veikų darymų ir tokiu atveju iš esmės sumažėja ankstesnio teistumo sunkinantis poveikis. Vertinamas turi būti ir abiejų – ankstesnės ir dabartinės – nusikalstamos veikos sunkumas. Jei paskutinioji veika mažiau

pavojinga, rodanti sumažėjimą nusikalstamų veikų sunkume, ankstesnis teistumas taip pat gali turėti mažiau reikšmės. Tad teismas iš esmės nagrinėdamas visumą ankstesnių teistumų, teismas turi išsamiai apžvelgti anksčiau atliktas nusikalstamas veikas ir, jei yra galimybė, jų kontekstą bei priimti pagrįstą sprendimą o ne tiesiog taikyti sunkinančią aplinkybę (Tarybos gairės dėl nusižengimo, 2019).

Jau minėtame bausmių skyrimo įstatyme, 313-315 skirsniuose numatomos dar kelios specifinės taisyklės taikomos pakartotinai nusikalstamas veikas darantiems asmenims. Šios taisyklės nustato minimalias bausmes, kurias turi taikyti teismas, tam tikrų kategorijų pasikartojančiuose nusikaltimuose kai yra tam būtinos sąlygos. Šios minimalios bausmės apima – 7 metų laisvės atėmimo bausmę už trečią A klasės narkotikų prekybos nusikaltimą; 3 metų laisvės atėmimo bausmę už trečią buitinę (angl. *domestic*) vagystę; laisvės atėmimo bausmės skyrimą už pakartotinę nusikalstamą veiką, susijusią su ginklu, ašmeniniu dirbiniu ar graužiančia medžiaga (Ryan, 2022). Teismas privalo paskirti bausmę minimaliai tokios nurodytos trukmės, nebent teismas nustatytų išskirtines aplinkybes, leidžiančias tokios minimalios bausmės neskirti (Ryan, 2022).

Apžvelgus Jungtinės Karalystės įstatymuose ir papildomuose aktuose apžvelgtas nuostatas dėl bausmių skyrimo galima daryti išvadas, kad šioje valstybėje numatytas bausmių skyrimo pakartotinai nusikaltusiems asmenims reguliavimas gana stipriai skiriasi nuo Lietuvos ir Latvijos pavyzdžių. Panašumą šiuo atveju galima įžvelgti tuo, kad visose trijose valstybėse pakartotinis nusikaltimų darymas yra numatytas kaip aplinkybė sunkinanti asmeniui taikomą baudžiamąją atsakomybę. Didžiausias skirtumas pasireiškia tuo, kad taikant šią aplinkybę jai nustatyti taikomi iš esmės skirtingi pagrindai, susiję su ankstesnio asmens nuteisimo aplinkybėmis, o teismas sprendamas dėl šios aplinkybės ir jos reikšmės turi plačią diskreciją priimti jo nuomone pagrįstą sprendimą vertinant ankstesnės nusikalstamos veikos pobūdį, jos reikšmingumą naujai nusikalstamai veikai, laiką praėjusiu nuo ankstesnio asmens nuteisimo, ankstesnių veikų kiekį, dažnį, pavojingumą, už veiką ankstesnės paskirtos bausmės rūšį bei dydį ir kitas aplinkybes. Skirtumas taip pat gali būti įžvelgiamas, kad Jungtinės karalystės įstatymuose, nors ir negausiai, bet tam tikrų veikų atžvilgiu numatomos konkrečios minimalios privalomos skirti bausmės, jei veikos padaromos asmens, kuris praeityje yra teistas.

Apibendrinant, galima įžvelgti teigiamą Latvijos pavyzdį, kad baudžiamuosiuose įstatymuose yra numatoma tik viena recidyvo rūšis. Mano nuomone, Lietuvoje nustatytos dvi recidyvo rūšys yra perteklinės, kadangi jų teisinė reikšmė viena nuo kitos esmingai nesiskiria ir bausmės skyrimas iš esmės remiasi į bendras bausmės skyrimo taisykles. Tad recidyvo instituto supaprastinimas, nustatant vieną recidyvo rūšį, kurios teisinę reikšmę

teismas nustatytų individualiai atsižvelgiant į nusikalstamos veikos ir ją padariusio asmens pavojingumą, būtų teigiamas žingsnis. Jungtinės Karalystės pavyzdyje galima išvelgti teigiamą aspektą, kad teismas turi itin plačias galimybes vertinti, ar ankstesnis teistumas iš tiesų turi reikšmės nustatant asmens ir jo padarytos naujos veikos didesnį pavojingumą. Mano nuomone, toks formalaus reikalavimo kiekvieną ankstesnį asmens teistumą laikyti teisiškai svarbiu panaikinimas, leistų teismams nepripažinti recidyvistais asmenų, kurių padaryti nusikaltimai akivaizdžiai tarpusavyje nesusiję ir nerodo didesnio asmens pavojingumo. Tai būtų sveikintina, nes asmens pripažinimas recidyvistu yra tiek teisiniame, tiek socialiniame lygmenyje gana neigiamą požiūrį sukeliantis veiksnys ir jo galėtų būti vengiama.

IŠVADOS

1. Baudžiamosios teisės kontekste nusikaltimų recidyvas yra situacija, kai asmuo, jau teistas už tyčinį nusikaltimą, kurį padarė būdamas pilnametis, ir jeigu teistumas už jį neišnykęs ar nepanaikintas įstatymų nustatyta tvarka, vėl padaro vieną ar daugiau tyčinių nusikaltimų. Baudžiamasis kodeksas numato dvi skirtingą teisinį reikšmę turinčias recidyvo rūšis – paprastas ir pavojingas recidyvas. Nustatant nusikaltimų recidyvo faktą reikalingos penkios būtinos sąlygos, o nustatant recidyvą esant pavojingu kartu su šiomis sąlygomis turi būti nustatyta ir viena iš keturių būtinų situacijų, susijusių su padarytų nusikaltimų sunkumu.
2. Recidyvas ir pavojingas recidyvas yra nustatomas teismui priimant apkaltinamąjį nuosprendį. Nustačius egzistuojant recidyvą asmuo yra laikomas recidyvistu savaime, o pavojingo recidyvo atveju teismas turi įvertinti svarbias aplinkybes ir pateikti motyvuotą sprendimą dėl asmens pripažinimo ar nepripažinimo pavojingu recidyvistu. Skiriasi ir teisinių padarinių, susijusių su bausmės skyrimo ypatumų taikymu, šių kategorijų asmenims kilimo momentas - recidyvistui taikomi iš karto, o pavojingam recidyvistui tik padarius naują nusikaltimą, po tokio statuso įgijimo. Recidyvisto ir pavojingo recidyvisto statuso pabaigos momentas – kai išnyksta teistumas arba jis yra panaikinamas įstatymų numatyta tvarka.
3. Galiojusiame iki 2015 m. priimtų pataisų baudžiamajame kodekse, neigiamai vertintinos buvo trijų straipsnių numatytos taisyklės susijusios su kylančia atsakomybe recidyvistui – nebuvo numatyta, kad į recidyvo sudėtį neįtraukiami nepilnamečio padaryti nusikaltimai, buvo uždrausta recidyvistui susitaikyti su nukentėjusiuoju ir tokiu būdu būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, taikant bausmę recidyvistui buvo numatyta taisyklė recidyvistui paprastai skirti laisvės atėmimo bausmę. Šie normų trūkumai buvo pašalinti 2015 m. Lietuvos Respublikos Seimui priėmus įstatymą dėl atitinkamų straipsnių pakeitimo. Didžiausias įvykęs pokytis, susijęs su recidyvo sukeliomomis pasekmėmis, parenkamos bausmės rūšies atžvilgiu.
4. Recidyvisto atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, atsižvelgiant į nustatytas sąlygas, negalima pagal laidavimą ir dėl lengvinančių aplinkybių. Kitais pagrindais, jei recidyvistas atitinka įstatyme nustatytas sąlygas, jis gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Pavojingas recidyvistas paprastai negali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės. Vienintelė išimtis – pavojingą recidyvistą galima atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, kai jis aktyviai padėjo

atskleisti organizuotos grupės, teroristinės grupės ar nusikalstamo susivienijimo padarytas nusikalstamas veikas.

5. Recidyvo nustatymas savaime reiškia baudžiamąją atsakomybę sunkinančios aplinkybės nustatymą. Tokios aplinkybės nustatymas teorijoje paprastai lemia paskyrimą griežtesnės bausmės rūšies ir (ar) didesnio bausmės dydžio, lyginant su sankcijoje numatomų bausmių vidurkiu. Tačiau praktikoje šios aplinkybės reikšmė nėra suabsoliutinama ir pavieniui nedaro reikšmingos įtakos bausmės griežtėjimui. Tuo tarpu pavojingam recidyvistui yra taikoma atskira baudžiamojo kodekso norma, kurioje numatoma, kad paprastai tokiam asmeniui turi būti taikoma laisvės atėmimo bausmė ir ji turi būti didesnė nei sankcijoje nurodytas bausmės vidurkis. Tokia norma praktikoje taip pat nėra taikoma jos reikšmę bausmės skyrimui suabsoliutinant ir vertinamos visos svarbios bausmės skyrimui aplinkybės, sprendžiant kiek reikšmingai atsakomybė turėtų griežtėti.
6. Recidyvistui bausmės vykdymo atidėjimas, jei jis atitinka visas įstatymo numatytas sąlygas, galimas. Tačiau, tokį asmenį atleidžiant nuo atsakomybės, savo sprendimą teismas turi išsamiai argumentuoti. Pavojingam recidyvistui negalima atidėti bausmės vykdymo. Atleidimo nuo bausmės klausimu teisinių pasekmių griežtėjimas recidyvo atžvilgiu yra įžvelgiamas amnestijos institute. Recidyvistai ir pavojingi recidyvistai paprastai yra įtraukiami į sąrašą asmenų, kuriems amnestija nėra taikoma.
7. Lietuvos ir Latvijos teisinėse sistemose recidyvo samprata suprantama panašiai. Didžiausi skirtumai tarp institutų – Latvijoje numatoma tik viena recidyvo forma, ji apima visų nusikalstamų veikų, o ne tik nusikaltimų padarymą ir recidyvo sampratoje nėra minimas veikas padariusio asmens amžius. Latvijoje recidyvas taip pat yra įtrauktas į atsakomybę sunkinančių aplinkybių sąrašą, tačiau tai turi kitokią teisinę reikšmę.
8. Jungtinė Karalystė nėra apsibrėžusi nusikaltimų recidyvo savo teisės sistemoje. Taikomas bausmių skyrimo pakartotinai nusikaltusiems asmenims reguliavimas gana stipriai skiriasi nuo Lietuvos ir Latvijos pavyzdžių. Pakartotinis nusikaltimų darymas yra numatytas kaip aplinkybė sunkinanti asmeniui taikomą baudžiamąją atsakomybę, tačiau taikant šią aplinkybę, jai nustatyti taikomi iš esmės skirtingi pagrindai, susiję su ankstesnio asmens nuteisimo aplinkybėmis, o teismas, sprenddamas dėl šios aplinkybės ir jos reikšmės, turi plačią diskreciją priimti jo nuomone pagrįstą sprendimą dėl tokios aplinkybės taikymo ar netaikymo. Tam

tikrų veikų atžvilgiu, praityje teistiems asmens, yra numatytos minimalios privalomos baudos.

9. Atsižvelgiant į analizuotus užsienio valstybių pavyzdžius, galima būtų išvelgti dvi teigiamas kryptis, kuriomis recidyvo instituto reguliavimas Lietuvoje galėtų būti tobulinamas. Naudinga būtų Lietuvos teisinėje sistemoje nustatyti tik vieną recidyvo rūšį ir atsisakyti per daug formalaus reikalavimo kiekvieną asmens turimą neišnykusį ankstesnį teistumą pripažinti teisiškai svarbiu. Tokiu būdu Lietuvoje būtų supaprastintas recidyvo institutas ir teismui suteikiamos platesnės galimybės nustatyti, kada asmuo turėtų pagrįstai būti laikomas recidyvistu bei kiek toks statusas turėtų reikšmės bausmės už naują nusikalstamą veiką skyrimui.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1341.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 27, 38, 39, 55, 56, 60, 62, 75, 179 ir 187 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR. 2015, Nr. 4087.
4. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl amnestijos akto. TAR. 2018, Nr. 19125.
5. Baudžiamojo kodekso 27, 38, 39, 55, 56, 60, 62, 75, 178, 179, 182, 183, 184 ir 187 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. *Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija*. 2014, Nr. XIIP-2448.

Specialioji literatūra:

1. ABRAMAVIČIUS, A. ir kt. *I Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis: (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
2. JURGELAITIENĖ, G. Antrinio (recidyvinio) nusikalstamumo prevencijos veiksmingumo prielaidos. *Jurisprudencija*, 2002, t. 34(26), p. 51-57.
3. JURGELAITIENĖ, G. Galiojančių baudžiamųjų įstatymų įtakos nusikalstamų veikų recidyvui kriminologinė analizė. *Jurisprudencija*, 2004, t. 51(43), p. 90-98.
4. JURGELAITIENĖ, G. Pagrindinės recidyvinio nusikalstamumo prevencijos kryptys Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 1999, t. 12(4), p. 105-112.
5. ŠVEDAS, G. ir kt. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2022.
6. ŠVEDAS, G. ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017.
7. RYAN, J. Sentencing of repeat offenders. Research Briefing. UK: House of Commons Library, 2022. [interaktyvus. Žiūrėta 2024 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cdp-2022-0116/>.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-7-85-303/2017.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-304-648/2019.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-231-495/2019.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-15-489/2019.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-316-1073/2018.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-279-895/2017.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-286-696/2016.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-459/2012.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-300/2012.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-373/2009.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-369/2009.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-160/2009.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-353/2008.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-335/2008.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-293/2008.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-162/2007.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-31/2007.

18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-648/2006.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 2K-344/2006.
20. Alytaus apylinkės teismo Varėnos rūmai. *Nuosprendis baudžiamojoje byloje* Nr. N1-131-308/2013.
21. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nuosprendis baudžiamojoje byloje* Nr. 1A-891-579-2012.
22. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 1A-61-397-2010.
23. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyrius. *Nutartis baudžiamojoje byloje* Nr. 1A-160-107-2008.

Kiti šaltiniai:

1. Criminal Law of the Republic of Latvia [interaktyvus. Žiūrėta 2024 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://legislationline.org/sites/default/files/2023-10/Criminal%20Code%20of%20Latvia.pdf>.
2. Sentencing Act 2020 (c.17), Section 65 [interaktyvus. Žiūrėta 2024 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/17/section/65>.
3. The Sentencing Council for England and Wales. General guideline: overarching principles [interaktyvus. Žiūrėta 2024 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.sentencingcouncil.org.uk/overarching-guides/magistrates-court/item/general-guideline-overarching-principles/>

Recidyvas ir jo reikšmė bausmių skyrimui

Laura Petkevičiūtė

Magistro darbe analizuojama recidyvo ir jo reikšmės bausmės skyrimui tema, nagrinėjant tiek reikšmingus teisės aktus, tiek specialiąją literatūrą, analizuojančią recidyvo ir jam teikiamos teisinės reikšmės reglamentavimą, praktinį taikymą bei probleminius aspektus. Ši tema labiausiai atskleidžiama per recidyvo reglamentavimą ir požymius, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, bausmės skyrimo, atleidimo nuo bausmės vykdymo ir atleidimo nuo bausmės institutus. Nagrinėjant šią magistro darbo temą, apibrėžiama recidyvo samprata, jo rūšys, požymiai, apžvelgiamas teisinis reglamentavimas ir ypatumai, susiję su kylančia atsakomybe recidyvistams ir pavojingiems recidyvistams, bei apibrėžiami probleminiai aspektai.

Darbe analizuojami teisės aktai apibrėžiantys ir reglamentuojantys recidyvą kaip baudžiamajai atsakomybei įtaką darantį reiškinį ir jo teisinės atsakomybės ypatumus. Taip pat nagrinėjami straipsniai bei dokumentai apžvelgiantys recidyvo esmę, šio instituto taikymą ir problemas. Darbo temoje siekiama kuo plačiau išanalizuoti recidyvo, kaip baudžiamosios teisės instituto, esmę, požymius, baudžiamumą ir pavojingumą. Ši analizė leidžia daryti išvadas, jog Lietuvos įstatymai tiek recidyvo, tiek pavojingo recidyvo atveju numato nemažai nuostatų, leidžiančių teismui sunkinti teisinės pasekmes nusikaltimą padariusiems asmenims. Tačiau teisinis įforminimas suteikia erdvės individualiam situacijos vertinimui, kurį atlieka Teismai, taikydami įstatymą, ir recidyvo bei pavojingo recidyvo teisinė reikšmė, priklausomai nuo teismo nustatytų aplinkybių ir vertinimo, gali būti labai įvairi.

SUMMARY

Recidivism and its impact on sentencing

Laura Petkevičiūtė

In this master's thesis recidivism and its impact on sentencing theme is analysed, by researching meaningful legal acts and specialised literature, which recidivism and its legal importance regulation, practical application, and problematic aspects. This theme mostly reveals through recidivism legal regulation, and features, institutes of exemption from criminal liability, imposition of punishment, exemption from execution of punishment and exemption from punishment. While researching this topic recidivism conception, its types and features are defined, legal regulation is reviewed, together with specific rules, related to emerging responsibility for recidivists and dangerous recidivists, and problematic aspects are defined.

In this work legal acts, that defines and regulates recidivism as a phenomenon affecting criminal responsibility and the peculiarities of its legal responsibility, are analysed. Furthermore, articles and documents that provides overview of recidivism, it's application and problems are examined. In this work theme it is attempted to deeply analyse recidivism as an institute of criminal law, its features, criminality, and dangerousness. This analysis allows to provide conclusions, that Lithuanian laws in the case of recidivism and dangerous recidivism provide many provisions that allow the Court to aggravate the legal consequences for the persons who committed the crime. However, the legal formalization provides space for an individual assessment of the situation, and the legal meaning of recidivism and dangerous recidivism, depending on the circumstances and assessment determined by the court, can be very diverse.